

OTDK-dolgozat

2023

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

**DÉL-SZLOVÁKIA, AZ ELHANYAGOLT RÉGIÓ?
SZLOVÁKIA MAGYARLAKTA TERÜLETEINEK
GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNYE A POLITIKA ÁRNYÉKÁBAN**

**SOUTHERN SLOVAKIA: A NEGLECTED REGION?
THE ECONOMIC PERFORMANCE OF SLOVAK TERRITORIES
INHABITED BY HUNGARIANS IN A POLITICAL CONTEXT**

Bánki Bence

Konzulens: Kollai István

Kézirat lezárásának dátuma: 2021. április 12.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
1. SZLOVÁKIA KÖZIGAZGATÁSI TÉRFELOSZTÁSA.....	3
1.1. Területi reformok Szlovákiában.....	3
1.2. Szlovákia magyarul lakta területei	4
2. POLITIKAI FEJLŐDÉS.....	7
2.1. Dél-Szlovákia politikai jellemzői.....	7
2.2. Szlovákiai magyar pártok.....	9
2.2.1. Magyar Koalíció Pártja	9
2.2.2. Most–Híd.....	11
3. ELMÉLETI ÖSSZEFOGLALÓ.....	12
3.1. Irodalmi áttekintés.....	12
3.2. Módszertan	14
4. ELEMZÉS.....	18
4.1. Fejlettség	18
4.1.1. Egy főre jutó GDP.....	18
4.1.2. Egy főre jutó GDP alakulása	19
4.2. Bérézés	20
4.2.1. Nominális átlagbér.....	21
4.2.2. Nominális átlagbér alakulása	22
4.3. Munkanélküliség	23
4.3.1. Munkanélküliségi ráta.....	23
4.3.2. Munkanélküliségi ráta alakulása	23
4.4. Közlekedési infrastruktúra	26
4.5. Állami támogatások.....	27
4.5.1. Támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására	28
4.5.2. Támogatások településrendezési terv készítésére	29
4.5.3. Támogatások a Környezetvédelmi Alapból	31
5. ÖSSZEFOGLALÁS	34
HIVATKOZÁSJEGYZÉK.....	37
MELLÉKLETEK.....	I

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Magyarok részaránya Szlovákia községeiben, 2011.....	4
2. ábra: Győztes párt Szlovákia községeiben a 2010-es parlamenti választásokon	8
3. ábra: Egy főre jutó GDP Szlovákia kerületeiben, 1995–2018.	19
4. ábra: Egy főre jutó GDP szintjének alakulása a déli kerületekben, 1995–2018.	19
5. ábra: Nominális átlagbérek Szlovákia járásaiban, 2020.....	21
6. ábra: Munkanélküliségi ráta Szlovákiában és a magyarlakta járásokban, 1997–2020.	24
7. ábra: Munkanélküliségi ráta Szlovákia magyarlakta járásaiban az országos átlag hányadában, 1997–2020.....	25
8. ábra: Magyarlakta községeknek megítélt támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására, 1996–2020.....	28

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: Magyar nemzetiségűek száma és aránya Szlovákia kerületeiben, 2011.....	5
2. táblázat: Magyar nemzetiségűek száma és aránya Szlovákia déli járásaiban, 2011.	5
3. táblázat: Az MKP (MKÖ) és a Most–Híd választási eredményei, 1998–2020.	13
4. táblázat: Szlovákia statisztikai célú területi egységei	15
5. táblázat: Szlovákia közigazgatási egységeinek csoportosítása	15
6. táblázat: Szlovákia magyarlakta közigazgatási egységeinek száma és lakossága, 2011.	16
7. táblázat: Magyar pártok kormányjelenlétének áttekintése Szlovákiában	17
8. táblázat: Egy főre jutó GDP növekedése Szlovákia magyarlakta kerületeiben a politikai helyzet alakulásától függően, kombinációs tábla	20
9. táblázat: Nominális átlagbérek átlaga Szlovákia járásaiban, 2009–2020.	22
10. táblázat: Szlovákia közúthálózatának adatai, 2020. január 1.	26
11. táblázat: Magyarlakta községeknek megítélt támogatások településrendezési terv készítésére, 2008–2020.	29
12. táblázat: Pályázatok településrendezési terv készítésének támogatására, 2008–2020.....	30
13. táblázat: A Környezetvédelmi Alapból támogatott dél-szlovákiai pályázatok főbb adatai, 2011–2020.....	32

BEVEZETÉS

Miként lehetséges az, hogy gyakran még egy országon belül is markáns gazdasági különbségek mutatkoznak egyes térségek között? Kevés olyan kérdés van, ami legalább ennyire foglalkoztatná a tudományok nagy gondolkodóit, a politika meghatározó alakjait és az utca emberét egyaránt. Ahány példát tekintünk, annyi (egymást kiegészítő) válasz adható a kérdésre: különböző földrajzi adottságok, eltérő történelmi fejlődés, másmilyen szociokulturális vagy intézményi környezet – ezek mind-mind gerjeszthetik a regionális diszparitásokat.

Túlzás nélkül állíthatom, hogy szlovákiai magyarként szoros és közvetlen kapcsolódásom van a témához. Pozsony vonzáskörzetében felnőve rálátásom nyílt a lüktető, rohamos ütemben fejlődő, már-már nyugatias fővárosi mikrorégióra, miközben az ország más részein járva jellemzően stagnáló életszínvonallal és elhasználódott infrastruktúrával találkoztam. Ahogy tudatosabban kezdtem szemlélni a környezetemet, megerősödött bennem a benyomás, hogy ezen egyenlőtlenségek magyarázatában nem kielégítő csupán az előző bekezdésben említett tényezőkre hagyatkozni. A politikai diskurzus irányította rá a figyelmemet egy lehetséges magyarázatra, amelynek középpontjában az etnikai motívum áll. Az elmélet szerint a többségi nemzet tagjai kevésbé vagy egyáltalán nem érdekeltek a többségében magyarok által lakott délszlovákiai területek fejlesztésében. És való igaz: amíg a nyelvhatáron túl sok helyütt új beruházásokkal, nemrég átadott autópálya-szakaszokkal és felújított közösségi terekkel találkozhatnak az arra járók, addig délre mintha egy-két könyöradomány (de annál több ígéret) jutna csupán. Változásra, mondják az ezen a véleményen lévők, csak akkor van esély, ha magyarok által támogatott politikusok kerülnek hatalomra, akik forrásokat tudnak juttatni a magyar vidékre, csökkentve annak kitettségét a szlovák nemzetiségű politikusok jóindulatának.

Tényleg igaz lenne az a gyakran elhangzó frázis, miszerint Dél-Szlovákia csak egy mostohagyerek? Valóban előfeltétele a magyarlakta vidék prosperálásának a „mieink” kormányra kerülése? Motivál, hogy tudományos eszközökkel is megvizsgáljam ezeket a már-már evidenciaként kezelt állításokat. Kutatási kérdéseim ennek megfelelően a következők:

- 1. Megfigyelhető-e eltérés Szlovákia magyarlakta és nem magyarlakta területei között választott gazdasági-fejlettségi mutatók mentén, és ha igen, milyen irányú? Hipotézis: A magyarlakta területek az ország többi részénél alulfejlettebbek a legtöbb vizsgált gazdasági mutató mentén.*
- 2. Befolyásolja-e a dél-szlovákiai területek gazdasági mutatóinak alakulását az, hogy a felvidéki magyarok által támogatott pártok miképp részesülnek a politikai hatalomból?*

Hipotézis: Az, hogy miképp részesülnek a magyar pártok politikai hatalomból országos szinten, szignifikáns mértékben befolyásolja a dél-szlovákiai (magyarlakta) területek gazdasági mutatóinak alakulását, beleértve az állami források mértékét.

A Szlovákiát sújtó területi egyenlőtlenségek vizsgálata – méghozzá magyarlakta és nem magyarlakta régiók viszonylatában – aktuálisabb, mint valaha. Ez a következőkben nyilvánul meg:

- A gazdasági egyenlőtlenségek Szlovákiában a főváros és a vidék vonatkozásában a legjelentősebbek. Ez, akárcsak a különbségek nyugat-keleti vetülete, részletes szakirodalommal rendelkezik. Ezzel szemben a déli régió északihoz viszonyított teljesítménye, illetve ennek időbeli alakulása kevésbé vizsgált témák. Dolgozatommal a területi különbségek ezen aspektusaira kívánom felhívni a figyelmet.
- Az önálló Szlovákia 1993-as megalakulása óta a 2020-as parlamenti választás volt az első, amelyen egy, deklaráltan a szlovákiai magyarok érdekeit képviselni kívánó politikai párt sem jutott be a Szlovák Nemzeti Tanácsba. A múltbeli tendenciák megismerése segíthet megérteni, hogy mire számíthatnak a dél-szlovákiai járások, községek ebben a választási ciklusban.
- A felvidéki magyar közösség vezetői a választási kudarcot követően kinyilvánították, hogy új alapokra kívánják helyezni a szlovákiai magyar politizálást. Ez a kutatás segíthet számukra egy hatékony stratégia megalkotásában.

A dolgozat első részében ismertetem Szlovákia közigazgatási felosztását, valamint a felvidéki magyarság területi elhelyezkedésének jellemzőit. A következő blokkban bemutatom Szlovákia politikai berendezkedését, külön hangsúlyt fektetve a szlovákiai magyar pártrendszer fejlődésére. Ezután áttekintést nyújtok a magyar közösséget képviselő politikai csoportok parlamenti részvételéről és kormányzati kompetenciáiról az egyes választási ciklusokban. A harmadik tartalmi egységben sort kerítek a Szlovákia térségei között fennálló különbségek elemzésére. Összekapcsolom a politikai képviselet és a gazdasági elmaradottság témáját: a magyarlakta területek gazdasági mutatóinak változását és az oda érkező kormányzati források időbeli alakulását a magyar pártok érdekérvényesítő-képességének függvényében vizsgálom. Végezetül összefoglalom a dolgozat legfőbb tanulságait, továbbá a kutatás eredményeire támaszkodva javaslatokat fogalmazok meg a politikai döntéshozók számára.

1. SZLOVÁKIA KÖZIGAZGATÁSI TÉRFELOSZTÁSA

Bármilyen egyenlőtlenségvizsgálatról legyen szó, meg kell határozni, milyen területegység szolgál a vizsgálat tárgyául. A dolgozat fókuszában Szlovákia magyarlakta területei állnak; ezek jelentik a kutatás térségi szintjét. A kérdés már csak az: Szlovákia melyik részein, milyen létszámban élnek magyarok? Ennek a kérdésnek a megválaszolása a térfelosztás jellemzőinek ismeretében lehetséges.

1.1. Területi reformok Szlovákiában

A közép-kelet-európai nemzetek történelmének legújabb fejezete 1989-ben, a kommunista rendszerek bukásával vette kezdetét. A demokratikus átalakulást Csehszlovákiába, ezáltal a mai Szlovákia területére is, a bársonyos forradalom hozta el. Az átmenet idején Csehszlovákia adminisztratív felosztása már több mint húsz éve lényegében változatlan volt. Az 1960-as évek reformjai keretében Szlovákia három kerületre (1971-ben számuk négyre nőtt, amikor Pozsony különleges jogállású város lett) és 38 járásra osztották fel. Noha a rendszerváltást követően a decentralizáció jegyében megszüntették a kerületeket, a járások határai – kisebb módosításoktól eltekintve – érintetlenek maradtak. 1991-től az államigazgatás alsó szintjét a járásokon belül létesített körzetek látták el; ezekből összesen 121 volt (*Gurňák*, 2014, 131–139. o.).

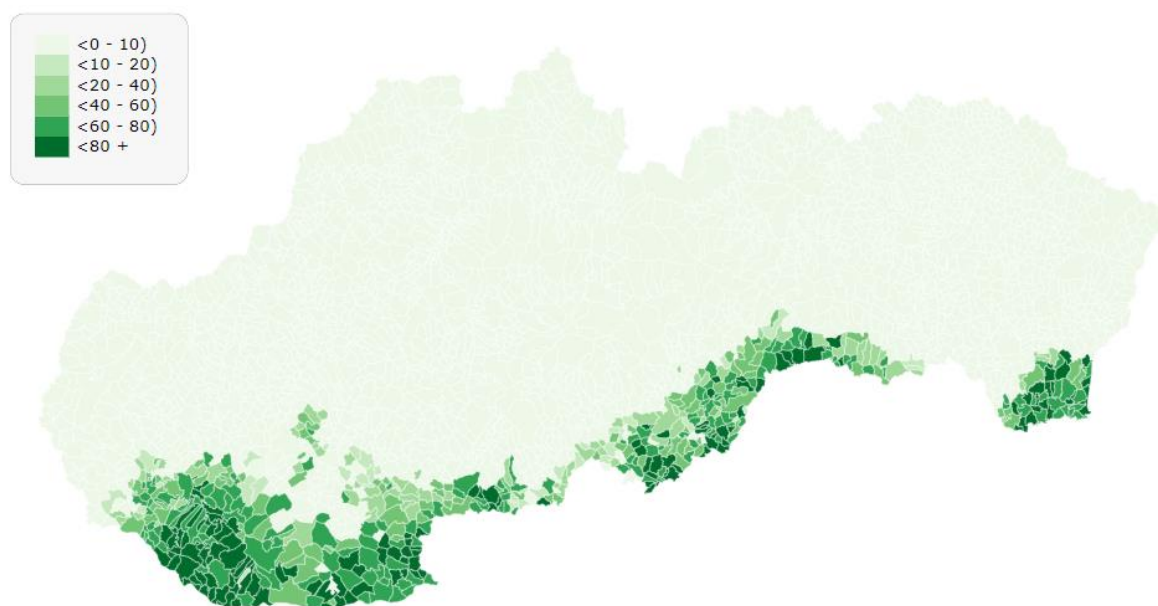
Az 1990-es évek elején bekövetkező politikai és társadalmi folyamatok Csehszlovákia felbomlásához vezettek. Az önálló Szlovák Köztársaság 1993-as megalakulása után egyre égetőbbé vált egy új közigazgatási rendszer kidolgozása. Erre végül 1996-ban, kifejezetten magyarellenes közhangulat közepette került sor. A harmadik Mečiar-kormány által benyújtott törvényjavaslat 8 kerület és 79 járás létrehozását indítványozta. A tervezet kidolgozóinak nem titkolt szándéka az volt, hogy a magyarok által lakott déli területeket a lehető legtöbb kerület és járás között osszák fel. Ennek megfelelően az új közigazgatási egységek határait észak-dél irányban húzták meg, tekintet nélkül a történelmi vagy természetes régiók kiterjedésére. Ékes példája ennek a tömbmagyar területnek számító Csallóköz esete, amit a Nagyszombati és Nyitrai kerület között osztottak fel. Ennek tetejébe a vegyesen lakott területeken a kerületek és járások központjainak rendre szlovák többségű városokat tettek meg (*Gulyás*, 2017). A járáshatárok ilyesfajta kialakítása azt eredményezte, hogy a magyarlakta községeket 18 járás között osztották szét, de ezek közül csak kettőben, a Dunaszerdahelyiben és a Komáromiban kerültek abszolút többségbe a magyarok (*Szarka*, 2001). Noha a magyar közösség képviselői hevesen

ellenezték a déli területek ilyen formában történő „feldarabolását”, javaslataikat a szlovák politikai elit lesöpörte az asztalról. Az eredeti tervezetet végül – apróbb módosításokkal ugyan, de – főbb elemeiben változatlanul fogadták el 1996 nyarán (*1. számú melléklet*).

Az 1998-as választások után Mečiar ellenzékbe szorult. A miniszterelnöki székből Mikuláš Dzurinda követte, kormányának pedig tagja lett a felvidéki magyarok gyűjtőpártja, a Magyar Koalíció Pártja is. 2001-ben a bal- és jobboldali pártokat egyaránt tömörítő négyeskoalíció újabb közigazgatási reformra szánta rá magát. A szakértők által kidolgozott tizenkét megyés modellt azonban a kabinet pártjainak egy része nem tartotta elfogadhatónak; a rebellis frakciók a nacionalista ellenzékkel együtt szavazva helybenhagyták a mečiari koncepciót. Ez heves tiltakozást váltott ki az MKP részéről, és kis híján a kormány bukásához vezetett (*Új Szó*, 2001). Bár időről időre felmerül a jelenlegi adminisztratív felosztás megváltoztatásának ötlete (lásd például: *Dostál és Sloboda*, 2005), az ország térfelosztása (8 kerület, 79 járás) továbbra is az 1996-os rendezésen alapszik. Egy átfogó reformhoz mindeztidáig hiányzott a politikai akarat, és nem valószínű, hogy ebben a közeljövőben változás áll be.

1.2. Szlovákia magyarlakta területei

A 2011-es szlovákiai népszámlálás során 458 467 személy, azaz az ország lakosságának kb. 8,5%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Többségük a szlovák–magyar határ mentén, egy változó szélességű, de többé-kevésbé összefüggő sávban él. Ez az élettér rajzolódik ki a magyarok településenkénti részarányát megjelenítő térképen (*1. ábra*).

1. ábra: Magyarok részaránya Szlovákia községeiben, 2011.

Forrás: SODBTN.sk, saját szerkesztés

Dél-Szlovákiát a közéleti diskurzusban, de gyakran még szakmai körökben is, a magyarlakta vidékkel azonosítják; ezt a fogalomtársítást a többségi nemzet is befogadta (Horbulák, 2015). A dolgozatban emiatt következetesen egymással ekvivalens kifejezésként használok a két fogalmat. Szükségszerű azonban pontosan meghatároznom, melyik területi-közigazgatási egységekről van szó.

Magyarlakta kerületeknek tekintem azokat, amelyekben a magyarok részaránya meghaladja az öt százalékot. Ezek nyugatról kelet felé haladva a következők: Nagyszombati kerület, Nyitrai kerület, Besztercebányai kerület és Kassai kerület. A szlovákiai magyarok kb. 95%-a ebben a négy kerületben él; a többi kerület közül csak a Pozsonyiban él jelentős lélekszámú magyar közösség (1. táblázat).

1. táblázat: Magyar nemzetiségűek száma és aránya Szlovákia kerületeiben, 2011.

Besorolás	Kerület	Lakosok száma (fő)	Magyar nemzetiségűek	
			száma (fő)	aránya (%)
Magyarlakta	Nagyszombati	554 741	120 784	21,77%
	Nyitrai	689 867	169 460	24,56%
	Besztercebányai	660 563	67 596	10,23%
	Kassai	791 723	74 743	9,44%
Nem magyarlakta	Pozsonyi	602 436	23 888	3,97%
	Trencsényi	594 328	797	0,13%
	Zsolnai	688 851	553	0,08%
	Eperjesi	814 527	646	0,08%
<i>Összesen</i>		5 397 036	458 467	8,49%

Forrás: 2011. évi népszámlálás Statisztikai Hivatal által közölt adatai, saját szerkesztés

A magyarlakta járások meghatározásakor az uralkodó szakmai konszenzusra hagyatkozok. A Szlovákiával foglalkozó kutatók munkáikban (például *Lelkes*, 2008a és *Horbulák*, 2019) jellemzően tizenhat járást ismernek el magyarlaktaként. Ezek főbb adatait a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: Magyar nemzetiségűek száma és aránya Szlovákia déli jáásaiban, 2011.

Kerület	Járás	Lakosok száma (fő)	Magyar nemzetiségűek	
			száma (fő)	aránya (%)
Pozsonyi	Szenci	66 265	9 134	13,78%
Nagyszombati	Dunaszerdahelyi	116 492	87 349	74,98%
	Galántai	93 594	32 793	35,04%

Nyitrai	Érsekújvári	144 417	48 483	33,57%
	Lévai	115 367	28 085	24,34%
	Komáromi	103 995	66 356	63,81%
	Nyitrai	159 143	9 076	5,70%
	Vágsellyei	53 286	16 717	31,37%
Besztercebányai	Losonci	74 861	17 338	23,16%
	Nagykürtösi	45 562	10 939	24,01%
	Nagyrőcei	40 400	7 738	19,15%
	Rimaszombati	84 889	30 516	35,95%
Kassai	Kassa-vidéki	119 227	11 845	9,93%
	Nagymihályi	110 842	12 122	10,94%
	Rozsnyói	63 351	16 103	25,42%
	Tőketerebesi	106 072	28 145	26,53%
Nem magyarlakta járások		3 899 273	25 728	0,66%
Összesen		5 397 036	458 467	8,49%

Forrás: 2011. évi népszámlálás Statisztikai Hivatal által közölt adatai, saját szerkesztés

Ezek a járásokon kívül nagyságrendileg huszonötezer magyar él Szlovákiában, túlnyomó többségük (kb. húszezer fő) Pozsonyban és Kassán. Vitán felül áll, hogy mind a főváros, mind Kassa fontos szerepet tölt be a felvidéki magyar közösség életében, annak kulturális és intellektuális központjai. A lakosság nemzetiségi összetétele azonban ma már mindkét városban viszonylag homogén: a magyarok részaránya még az öt százalékot sem éri el. Nem is jellemző, hogy bármelyik politikai párt etnikai töltetű üzenetekkel szólítaná meg az ott élő magyarokat. Emiatt célravezetőbbnek tartom, ha a magyarlakta járás fogalmát szűken értelmezem, és nem terjesztem ki a két nagyváros területén képzett kilenc járásra.

A *magyarlakta községek* meghatározásakor a Tt. 184/1999. számú törvényét tekintem irányadónak, amely a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról rendelkezik. A jogszabály eredeti változata kimondja, hogy ha a Szlovák Köztársaság valamely nemzeti kisebbségéhez tartozó polgárai egy községben a lakosság legalább 20%-át alkotják, akkor a hivatali érintkezés során jogosultak a saját közösségük nyelvének használatára is. Ezen községek jegyzékét a Tt. 221/1999. számú kormányrendelete tartalmazza; közülük 512 település magyarok által lakott. Egy község (Lédec, Aranyosmaróti járás) kivételével mindegyik a fentebb magyarlaktaként definiált járásokban található. Megjegyzendő, hogy bár a szóban forgó törvényt többször is módosították (például a nyelvhasználati küszöböt 15%-ra szállították le), azon községek listáját, amelyekre a törvény hatálya kiterjed, nem aktualizálták. Ez csak a 2021. évi népszámlálás után lesz esedékes.

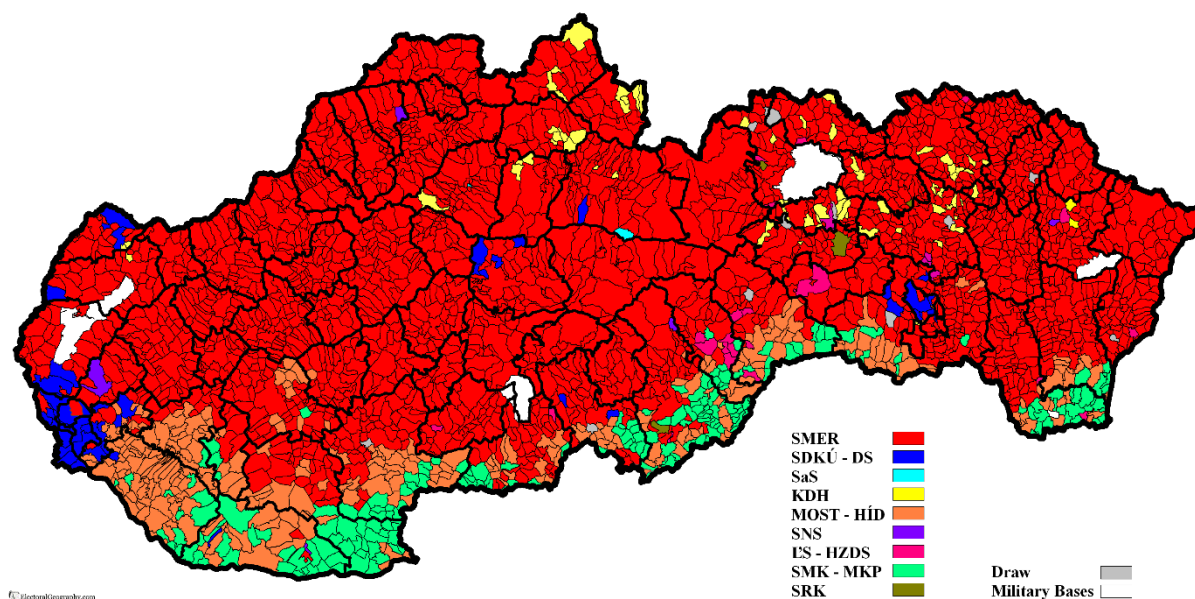
2. POLITIKAI FEJLŐDÉS

Az államnak kitüntetett szerep jut a területi különbségek csökkentésében, így nem meglepő, hogy az egyenlőtlenségek alakulása szorosan összefonódik a politikai fejlődés kérdéseivel. A politikusok ráadásul maguk is előszeretettel emelik be a témát a közbeszédbe. Robert Fico, Szlovákia korábbi miniszterelnöke például azzal a kijelentéssel hessegette el az olasz maffia kelet-szlovákiai érdekeltségeivel kapcsolatos kérdéseket, hogy „hiszen nincsen ott semmi!” (*Hospodárske noviny*, 2018). A fejlesztéspolitika iránya gyakran válik kampánytémává, amivel a pártok mobilizálni igyekeznek választóikat. A 2020-es választások előtt több ízben elhangzott az a jóslat, hogy amennyiben a felvidéki magyarságnak nem lesz képviselője a pozsonyi törvényhozásban, akkor sok dél-szlovákiai beruházás le fog állni (*Új Szó*, 2019a). Van-e alapja ennek a félelemnek, és ha igen, mi áll a háttérben? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához ismerni kell Dél-Szlovákia politikai sajátosságait.

2.1. Dél-Szlovákia politikai jellemzői

Kelet-Közép-Európa országaiban jelentős eltérések figyelhetők meg a politikai blokkok támogatottságában bizonyos földrajzi és szociodemográfiai jellemzők alapján. Magyarországon a városokban hagyományosan erősebbek a polgári-szabadelvű nézeteket hirdető pártok, míg a kistelepülések a népies-konzervatív oldal bástyájának tekinthetők. Lengyelországban hasonló rétegződés nyugat-kelet irányban ment végbe, tükrözve az ország területének felosztását Poroszország, Ausztria és Oroszország között a XVIII. század második felében (*Sixsmith*, 2018).

Dél-Szlovákia olyan etnikai jellemzőkkel bír, amik megkülönböztetik az ország többi területétől. Vajon van-e olyan politikai indikátor, amely mentén szintén élesen elkülönül ez az országrész? A kérdés megválaszolását hivatott elősegíteni a 2. ábra, amely a 2010-es parlamenti választások eredményeit szemlélteti Szlovákia községeiben.

2. ábra: Győztes párt Szlovákia községeiben a 2010-es parlamenti választásokon

Forrás: Electoralgeography.com

Az ország településeinek túlnyomó többségében a baloldali Smer-SD (vörös színnel) győzedelmeskedett; kiemelendő még a jobboldali SDKÚ-DS (kékkel) sikeres szereplése Pozsonyban és néhány vidéki városban. Dél-Szlovákia azonban merőben más képet mutat az ország többi részéhez képest. A magyarlakta vidéket két párt, a Magyar Közösség Pártja (zölddel) és a Most–Híd (narancssárgával) uralta, szinte teljesen kiszorítva minden más mozgalmat a térségből. Megfigyelhető, hogy e két párt hegemoniája az etnikai határig tart: azon túl ugyanúgy nem terem számukra babér, amiképp a többi pártnak sem a déli országrészben.

Annak eldöntésére, hogy általános tendenciáról van-e szó, a vizsgálódást kiterjesztem a korábbi parlamenti választásokra is; ezek eredményeiről a 2. számú melléklet nyújt áttekintést. Az adatok megerősítik, hogy a dél-szlovákiai választók magatartása jelentősen eltér a szlovákiai átlagtól. 1998 és 2006 között a Magyar Koalíció Pártja a magyarlakta járásokban leadott szavazatoknak 30% fölötti arányát szerezte meg, megelőzve ezzel az országosan legnépszerűbb pártokat. 2010-ben és a későbbi voksolásokon az MKP mellett a Most–Híd is tömegeket tudott maga mellé állítani a déli területeken, miközben az északi régiókban mindkét párt támogatottsága jóval alacsonyabb volt. Fordított tendencia figyelhető meg a többi párt esetében: ezek népszerűsége Dél-Szlovákiában az országosnál kisebb volt. Kijelenthető, hogy a dél-szlovákiai területek nemcsak demográfiai összetételükben, hanem politikai preferenciákat illetően is jelentősen különböznek Szlovákia többi részétől.

2.2. Szlovákiai magyar pártok

Világosan látszik, hogy a pártpreferenciák eltéréseinek megfigyelhetőek nemzetiségi dimenziói, aminek pedig földrajzi vetülete is van. Célszerű tehát kiemelni a pártok közül a javarészt magyarok által támogatott, leginkább Dél-Szlovákiában népszerű politikai csoportokat. Ehhez bevezetem a magyar párt fogalmát, amit a dolgozat további részében rendszeresen használni fogok. Egy politikai pártot akkor tekintek magyar pártnak, ha érvényesek rá a következők:

1. A Szlovák Köztársaság Belügyminisztériuma által bejegyzett politikai párt, amely aktív tevékenységet folytat (*törvényi legitimitás*).
2. Politikai küldetésének központi eleme a felvidéki magyarság jogainak védelme és bővítése, s ez kifejeződést nyer tevékenységében is (*önmeghatározás*).
3. A felvidéki magyarok körében számottevő támogatottságnak örvend (*közösség általi elismerés*).

A fenti feltételeknek megfelelő pártok közül azokkal foglalkozom, amelyek kormányzati tapasztalattal rendelkeznek. Ennek a kritériumnak két párt tesz eleget: a Magyar Koalíció Pártja (ami később a Magyar Közösség Pártja nevet vette fel) és a Most–Híd (lásd a 3. és 4. számú mellékletet).

2.2.1. Magyar Koalíció Pártja

Az 1989-es bársonyos forradalom utáni hónapokban a felvidéki magyarság három pártba: a szabadelvű Független Magyar Kezdeményezésbe, a nemzeti elkötelezettségű Együttélés Politikai Mozgalomba, valamint a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalomba tömörült. Ez a pluralista berendezkedés 1998-ig állt fenn. Ekkor a Mečiar-kormány úgy módosította a választójogi törvényt, hogy megemelte a bejutási küszöböt a koalíciók számára, amivel a széttagolt ellenzéket kívánta ellehetetleníteni (Öllös, 2004, 56. o.). A törvénymódosításra reagálva a felvidéki magyarság pártjai 1998 nyarán egy közös szubjektumba, a Magyar Koalíció Pártjába egyesültek. Az új párt elnöke Bugár Béla lett.

Az 1998-as választásokon ellenzéki siker született. A Mečiar-ellenes pártok négypárti koalíciót hoztak létre, a kormánynak pedig tagja lett a Magyar Koalíció Pártja is. A koalíció ideológiai sokszínűségéről árulkodik, hogy kereszténydemokrata és liberális (SDK), szociáldemokrata (SDL), illetve harmadik utas (SOP) nézetek egyaránt megjelentek benne (Mikuš, 2018). A ciklus négy éve alatt az MKP a kormány legmegbízhatóbb pártjaként végig a konfliktusok tompítására törekedett, ezáltal a törékeny szlovákiai demokrácia stabilitásának fontos garanciájává vált a nemzetközi közvélemény szemében (Hamberger, 2004a).

Azáltal, hogy az első Dzurinda-kabinet tagja lett, az MKP-nak lehetősége nyílt a déli régiók megerősítésére. *Hamberger* (2004b, 186–187. o.) megállapítja, hogy a párt képviselői a közigazgatásban betöltött döntési vagy befolyásolási pozícióik révén hozzáférést tudtak biztosítani a dél-szlovákiai községeknek a különböző régiófejlesztési alapokhoz és állami támogatásokhoz. Néhány területen azonban – sokszor a koalíciós partnerek bizalmatlansága miatt – nem történt előrelépés. A területi átszervezés mellett nem sikerült rendezni a Beneš-dekrétumok alapján elkobzott, ún. nevesítetlen földek ügyét sem (*Boros*, 2002).

2002-ben a választók újfent bizalmat szavaztak az MKP-nak, amely húsz képviselői helyet szerzett a százötven fős Nemzeti Tanácsban. A párt három miniszteri széket kapott a második Dzurinda-kormányban: megtarthatta a környezetvédelmi és építésügyi tárcát, és hozzá került a mezőgazdasági portfólió is. Ez lehetővé tette a nevesítetlen földek ügyének megoldását. Az MPK sikerre vitte a komáromi magyar egyetem ügyét is, amely 2004-ben kezdte meg működését. A párt politikusai a gazdaságfejlesztés terén sem tétlenkedtek: felgyorsították az útépitést, határátkelőhelyeket létesítettek Magyarországgal, dél-szlovákiai beruházások tucatjait támogatták. Ebből azonban a közép- és kelet-szlovákiai régiók vajmi keveset érzékeltek (*Csáky*, 2006).

A 2006-os választásokon az MKP történetének legjobb eredményét (11,7%) érte el, mégis ellenzékbe kényszerült. A kormányfői posztot a baloldali Robert Fico szerezte meg, aki a szlovák nemzetiekkel és Mečiarral lépett koalícióra. A következő négy évben drámaian megromlottak a szlovák–magyar kapcsolatok: elég csak Malina Hedvig meghurcolására, a dunaszerdahelyi szurkolóverésre, vagy éppen Sólyom László komáromi látogatásának megakadályozására gondolni. Az új kormány magyarellenessége gazdaságpolitikai tettekben is megnyilvánult. Ennek ékes példája a községek finanszírozásának megváltoztatása, amely a 277 méter tengerszint feletti magasságban fekvő településeknek kedvezett az alacsonyabban elhelyezkedő községekkel szemben (*Lelkes*, 2008, 18. o.). Ezt a kormánypárti politikusok a hegyvidéki települések nagyobb energiaigényével és a közutak drágább karbantartásával indokolták, miközben a magyar politikusok szerint a törvény egyértelműen a magyar vidék kivéreztetése céljából született (*Új Szó*, 2006a).

2006 után megbomlott az MKP egysége, aminek hátterében személyi konfliktusok és ideológiai viták álltak. A 2007-es kongresszuson a küldöttek a karakánabbá politizálást sürgető Csáky Pált választották pártelnöknek. Ez végül a belső feszültségek eskalálódásához vezetett. Bugár és társai 2009-ben kiléptek az MKP parlamenti frakciójából, és új pártot hoztak létre Most–Híd néven.

2.2.2. Most–Híd

A Most–Híd magát a szlovák–magyar együttműködés pártjaként határozta meg. Ez az üzenet a magyar választók egy tekintélyes csoportja mellett a nacionalizmust elítélő szlovák értelmiségiek között is pozitív fogadtatásra talált. A dél- és kelet-szlovákiai régiók felzárkóztatásának jelszavával a párt a kettős identitású, roma és ruszin választókat is meg kívánta szólítani (Szarka, 2018).

A 2010-es parlamenti választásokon a Most–Híd 8,5%-ot szerzett, míg az MKP 4,3%-os eredménnyel a parlament kapuin kívül rekedt. A Híd a Radičová-kormány tagja lett, amelyben a mezőgazdasági és környezetvédelmi tárcáért felelt, és egy miniszterelnök-helyettest is megnevezhetett. Programjuk megvalósítására azonban nem nyílt lehetőségük: alig tizenöt hónappal a kormány megalakulása után, 2011 októberében a parlament – a Görögországnak nyújtandó uniós mentőcsomag körüli vitában – megvonta a bizalmat a kormányfőtől. Az előrehozott választásokon a Smer-SD földindulásszerű győzelmet aratott, és egyedül alakíthatott kormányt.

A 2016-os választáson a Híd a vártnál gyengébb eredményt (6,5%) ért el. A voksolás után feloldhatatlannak tűnő patthelyzetet alakult ki, amelyben egyik politikai blokknak sem volt többsége. Végül, általános megrökönyödésre, a Híd és a Siet’ elfogadta a Smer-SD meghívását a kormányalakítási tárgyalásokra. Március 22-én a három párt az SNS-szel kiegészülve aláírta a koalíciós szerződést: megalakult a harmadik Fico-kormány. Ebben eredetileg kettő, majd a Siet’ összeomlása után három tárca tartozott a Most–Híd irányítása alá; közülük a Közlekedési és Építésügyi Minisztérium, valamint a Környezetvédelmi Minisztérium élén a parlamenti ciklus nagyobb részében magyar nemzetiségű miniszter állt.

A négy év alatt a párt leginkább Dél-Szlovákia infrastruktúrájának fejlesztésére összpontosított. 2016 októberében kezdetét vette a Csallóközt Pozsonnyal összekötő R7-es gyorsforgalmi út építése. Az autóút építése a terveknek megfelelően halad; az első elkészült szakaszt 2020 nyarán nyitották meg a forgalom előtt. Ugyancsak 2020-ban adták át az Észak- és Dél-Komáromot összekötő új Duna-hidat. A tömegközlekedés sem szorult háttérbe: 2019-ben újraindult a vasúti közlekedés Ipolyság és Zólyom között, a Pozsony–Dunaszerdahely–Komárom vasútvonalon pedig a vonal üzemeltetője – miniszteri nyomásra – új szerelvényeket állított forgalomba (*Új Szó*, 2019b). A környezetvédelmi tárca támogatásaiból számos magyarlakta településen létesítettek csatornahálózatot, újítottak fel közösségi házakat és iskolaépületeket. Ennek mértékét mutatja, hogy 2016 és 2018 között háromszor annyi támogatás érkezett Dél-Szlovákia járásaiba, mint az előző kormány első két éve alatt (*Bumm.sk*, 2018). A más tárcákkal együttműködésben megvalósult eredmények közül ki kell emelni a Kisebbségi

Kulturális Alap létrehozását, illetve a magyar tanítási nyelvű kisiskolák finanszírozásának törvényi rendezését.

A koalícióhoz köthető botrányok (Kuciak-gyilkosság, himnuszügy stb.) kikezdték a párt népszerűségét. A 2020-as választásokon a Most–Híd alig 2%-os eredményt elérve kizuhant a parlamentből. Ezzel – a rendszerváltás óta először – parlamenti képviselő nélkül maradt a felvidéki magyarság.

3. ELMÉLETI ÖSSZEFOGLALÓ

3.1. Irodalmi áttekintés

Az etnikai alapon szerveződő pártoknak, mint amilyenek a Szlovákiában működő magyar pártok, részletes szakirodalmuk van. *Chandra* (2011) és *Horowitz* (1985, 2011) kutatásai alapján megkülönböztethetők etnikai, multietnikus és nonetnikus pártok.

- **Etnikai párt:** olyan párt, amely nem törekszik a társadalmat alkotó összes etnikai csoport megszólítására; ehelyett egy (esetleg több) etnikum érdekeinek képviseletét helyezi létezése középpontjába.
- **Multietnikus párt:** Horowitz megfogalmazásában akkor multietnikus egy párt, ha áthidalja a fő etnikai törésvonalat a társadalomban. Chandra szerint ezek a pártok abban különböznek az etnikai pártoktól, hogy bár stratégiájukban megjelenik egy vagy több etnikum érdekképviselete, egyik másik etnikai csoporttal szemben sem exkluzivisták. Másképpen fogalmazva: míg az etnikai párt partikularista, addig a multietnikus párt univerzalista.
- **Nonetnikus párt:** olyan párt, amelynek önmeghatározásában az etnikai motívum nem lényeges.

A Szlovákiában működő etnikai pártok közül a legjelentősebb Magyar Közösség Pártja. Etnikai pártként definiálhatók még az olyan törpepártok, mint a Magyar Fórum és a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség.

A szlovákiai politikai palettán jelenleg egyetlen multietnikusnak tekinthető politikai párt működik. A Most–Híd, amely önmagát polgári pártként határozza meg, a szlovák-magyar megbékélés és együttműködés hirdetése mellett a többi etnikai kisebbség és nemzetiség (ruszinok, romák stb.) irányába is inkluzív politikát folytat.

A nonetnikus pártok csoportja amolyan reziduális kategória: minden olyan párt, amely nem sorolható be a fenti két csoportba, nonetnikusnak tekinthető. Ezek a pártok, amelyeket a szlovákiai magyar közbeszédben gyakran (kissé pongyolán) „szlovák pártok”-ként emlegetnek, különösebben nem igyekeznek megszólítani az ország területén élő nemzetiségeket, de nem is definiálják magukat azok ellenében. Ehelyett jellemzően valamilyen ideológia (liberalizmus, kereszténydemokrácia, szociáldemokrácia stb.) mentén szerveződnek.

Az etnikai és interetnikus pártokat gyakran kapcsolják a politikai partikularizmushoz (Kiss, Barna és Székely, 2013, 13. o.). Ennek megnyilvánulási formái a következők (Kopecky és Scherlis, 2008):

- Nómenklúraépítés (patronázs)
- Közvetlen anyagi juttatások (klientelizmus)
- Irányított állami támogatások és beruházások
- Közpénzek hűtlen kezelése (korrupció)

Ezek közül a klientelizmus és az állami forrásokhoz való hozzáférés azok, amelyek a régiófejlesztés eszközeként szolgálhatnak.

A pártok viselkedése magyarázható a racionális választás modelljével is (Downs, 1957). Az elmélet szerint egy szavazatmaximalizáló politikai szereplő akkor cselekszik racionálisan, ha olyan csoportoknak kedvez, amelyek körében nagyobb támogatottságra számíthat. Ez mind az MKP, mind a Most–Híd esetében a dél-szlovákiai régió lakossága (3. táblázat).

3. táblázat: Az MKP (MKÖ) és a Most–Híd választási eredményei, 1998–2020.

Év	MKP (1998–2016.) és MKÖ (2020.)			Most–Híd		
	Összes szavazat (db)	Déli járásokban kapott szavazatok		Összes szavazat (db)	Déli járásokban kapott szavazatok	
		száma (db)	aránya (%)		száma (db)	aránya (%)
1998	306 623	290 668	94,80%	-	-	-
2002	321 069	287 842	89,65%	-	-	-
2006	269 111	245 627	91,27%	-	-	-
2010	109 638	105 843	96,54%	205 538	151 495	73,71%
2012	109 483	105 852	96,68%	176 088	125 889	71,49%
2016	105 495	101 910	96,60%	169 593	100 913	59,50%
2020	112 662	109 131	96,87%	59 174	49 281	83,28%

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala által közzétett választási eredmények, saját szerkesztés

A magyar pártok választói bázisa a déli járásokban él, ezért kormánypozícióból a rendelkezésükre álló erőforrásokat erre a területre koncentrálhatják. A szavazatszerzés eszközei lehetnek olyan, fejlesztéspolitikával szorosan összefüggő lépések, mint például az infrastruktúra fejlesztése és a beruházásösztönző támogatások folyósítása. Dél-Szlovákia speciális helyzetét megerősíti az a tény, hogy ott a nonetnikus pártok támogatottsága az átlagos alatt marad; ezek a pártok értelemszerűen inkább más területeknek fognak kedvezni. Mindez alapján megfogalmazható az a hipotézis, hogy a magyarlakta járások fejlődése szempontjából komoly magyarázó erővel bír, hogy a megfelelő etnikus vagy interetnikus pártok részesülnek-e a hatalomból. Ezzel az állítással bővebben a 4. fejezetben foglalkozom.

3.2. Módszertan

Az elemzést az alábbi területekre terjeszttem ki (a vizsgált mutatók részletesebb módszertani leírását az 5. számú melléklet tartalmazza):

- *Fejlettség* (4.1. alfejezet)
- *Bérezés* (4.2. alfejezet)
- *Munkanélküliség* (4.3. alfejezet)
- *Közlekedési infrastruktúra* (4.4. alfejezet)
- *Állami támogatások* (4.5. alfejezet)

Az időszakok közötti objektív összehasonlítást sokszor csak a százalékos részarányok vizsgálata teszi lehetővé. Például előfordulhat, hogy a magyarlakta községeknek megítélt állami támogatások értéke növekszik egyik évről a másikra, miközben ez csak a kiosztható keretösszeg változásának tulajdonítható. Néhány pénzügyi mutatónál ráadásul a 2009 előtti adatok szlovák koronában kerültek közlésre. Ezeket az értékeket a hivatalos átváltási árfolyamon (1 euró = 30,1260 szlovák korona) számítom át euróra.

A kutatás térbeli szintjének meghatározásakor a Tt. 539/2008. számú törvényét tekintem irányadónak, amely a regionális fejlesztés támogatásáról rendelkezik. Az említett jogszabály a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek mérséklésének fókuszába a régiókat állítja, amit úgy határoz meg, mint „a statisztikai célú területi egységek osztályozása alapján meghatározott területi egység”. Következésképpen a területi diszparitásokat Szlovákia statisztikai régióiban vizsgálom, amiknek különböző szintjeiről a 4. táblázat nyújt áttekintést.

4. táblázat: Szlovákia statisztikai célú területi egységei

Szint (szlovákul)	Egység (szlovákul)	Egységek száma (db)
NUTS 1 (RŠÚJ 1)	Szlovákia (Slovensko)	1
NUTS 2 (RŠÚJ 2)	Térség (oblasť)	4
NUTS 3 (RŠÚJ 3)	Kerület (kraj)	8
LAU 1 (RŠÚJ 4)	Járás (okres)	79
LAU 2 (RŠÚJ 5)	Község (obec)	2927

Forrás: SZK Statisztikai Hivatalának 438/2004. számú rendelete

Mint látható, a statisztikai célú területi egységek rendszere Szlovákia közigazgatási felosztásán alapszik. Kivételt képeznek a térségek (makrorégiók), amik államigazgatási funkciót nem töltenek be; ezek csupán tervezési egységek, leginkább az uniós kohéziós politika megvalósításában van szerepük. Használatuk ezen dolgozatban nem célszerű, mivel alacsony számuk és demográfiai sajátosságaik nem teszik lehetővé köztük a differenciálást etnikai szempontok alapján. Helyettük az alsó három szintre – azaz a kerületekre, járásokra és községekre – szorítkozok.

Itt kell ismét megemlítenem azt a körülményt, ami jelen kutatás egyik legnagyobb limitációját jelenti: hiányoznak homogén magyar területi egységek, amikre alapozni lehetne az elemzést. Ennek oka, hogy a térfelosztás kidolgozói nem voltak tekintettel az etnikai határookra: a magyarok által lakott településeket következetesen a szlovák többségű északi területekhez csatolták. Tekintve, hogy az ebből fakadó torzítás mértéke az alsóbb szintek felé haladva csökken, a lehető legalacsonyabb rendű területi egységek használatára törekszem.

Az 1.2. alfejezetben a sokaságot (közigazgatási-statisztikai egységek) egy ismerv (nemzetiség) alapján két részre (magyarlakta és nem magyarlakta) bontottam. Azt, hogy melyik egységeket tekintem magyarok által lakottnak, az 5. táblázat foglalja össze.

5. táblázat: Szlovákia közigazgatási egységeinek csoportosítása

Szint	Csoport	Változatok (darab)
Kerület	Magyarlakta	Besztercebányai, Kassai, Nagyszombati, Nyitrai (4)
	Nem magyarlakta	Eperjesi, Pozsonyi, Trencséni, Zsolnai (4)
Járás	Magyarlakta	Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Galántai, Kassa-környéki, Komáromi, Lévai, Losonci, Nagykürtösi, Nagymihályi, Nagyrőcei, Nyitrai, Rimaszombati, Rozsnyói, Szenci, Tőketerebesi, Vágsellyei (16)
	Nem magyarlakta	Minden más járás (63)

Község	Magyarlakta	A Tt. 221/1999. számú kormányrendeletének mellékletében szereplő községek (512)
	Nem magyarlakta	Minden más község (2415)

Forrás: saját szerkesztés

Az elemzés szempontjából kiemelten fontos két megoszlási viszonyszám ismerete: a magyarlakta kerületek, járások és községek részaránya, valamint ezek lakosságának teljes népességből való részesedése. Ezeket a mutatókat a 6. táblázat tartalmazza.

6. táblázat: Szlovákia magyarlakta közigazgatási egységeinek száma és lakossága, 2011.

Szint	Egység	Magyarlakta közigazgatási egységek			
		száma (db)	aránya (%)	lakosainak száma (fő)	lakosainak aránya (%)
NUTS 3	Kerület (<i>kraj</i>)	4	50,00%	2 696 894	49,97%
LAU 1	Járás (<i>okres</i>)	16	20,25%	1 497 763	27,75%
LAU 2	Község (<i>obec</i>)	512	17,49%	774 781	14,36%

Forrás: 2011. évi népszámlálás Statisztikai Hivatal által közölt adatai, saját szerkesztés

A 6. táblázat alapján Szlovákia községeinek 17,49%-át minősítem magyarok által lakottnak; ezeken a településeken az ország lakosságának 14,36%-a él. Ennek különösen az állami támogatások elemzése kapcsán van jelentősége. Ha ugyanis a kérelmek elbírálásakor a nemzetiségi motívum nem játszik szerepet, akkor az összes sikeres pályázat kb. 17,49%-át magyar település kell jegyezze, illetve az összes forrás kb. 14,36%-ának a magyarlakta községekbe kell kerülnie (feltételezve, hogy a támogatásért folyamodó községek részmintája az országos átlagra reprezentatív a nemzetiségi ismerv mentén). Az elemzés alapján megválaszolható, hogy megfigyelhető-e valamilyen pozitív vagy negatív diszkrimináció a dotációk kiosztásában, valamint az is, hogy a magyar pártok kormánytagsága alatt más tendenciák érvényesülnek-e, mint amikor ellenzékbe kényszerülnek.

A gazdasági-fejlettségi mutatók időbeli alakulásának ilyen típusú vizsgálatához nemcsak a magyarlakta vidék földrajzi lehatárolása szükséges, hanem a politikai hatalom összetételéről is többletinformációt kell szolgáltatni. Az, hogy adott időszakban mekkora a magyar pártok politikai súlya országos szinten, nyilvánvalóan egy minőségi tulajdonság; mint ilyen, a modellben dummy változóként szerepeltetem. Technikailag ez úgy történik, hogy minden adathoz egy bináris változót rendelünk, amelynek értéke attól függ, hogy a megfigyelés

időpontjában része volt-e magyar párt a kormánykoalíciónak (0: nem; 1: igen). Szlovákia történelmében három olyan hosszabb-rövidebb időszak volt, amikor valamelyik magyar párt kormánytényezőnek számított (7. táblázat).

7. táblázat: Magyar pártok kormányjelenlétének áttekintése Szlovákiában

Változó	Változat	Intervallum
Van magyar párt kormányon?	Nem (0)	1993. január 1. – 1998. október 30. 2006. július 4. – 2010. július 8. 2012. április 4. – 2016. március 23. 2020. március 21. – folyamatban
	Igen (1)	1998. október 30. – 2006. július 4. 2010. július 8. – 2012. április 4. 2016. március 23. – 2020. március 21.

Forrás: saját szerkesztés

A választási ciklusok azonban nem igazodnak a naptári év szakaszaihoz: értelemszerűen vannak olyan évek, negyedévek és hónapok, amelyek egyik részében magyar párt hatalmon van, de a másik részében – a kormányváltás után – már nem. Ennek a problémának a kezelésére különböző módszertani megoldások adódnak:

- Ha egy év, negyedév, hónap *legalább felében (nagyobb részében)* tagja magyar párt a kormánykoalíciónak, akkor az adott időegység kódolása 1, máskülönben 0;
- Ha egy év, negyedév, hónap *kezdetekor* tagja magyar párt a kormánykoalíciónak, akkor az adott időegység kódolása 1, máskülönben 0;
- Ha egy év, negyedév, hónap során *bármikor* tagja magyar párt a kormánykoalíciónak, akkor az adott időegység kódolása 1, máskülönben 0.

A lehetséges értelmezések közül az utolsót (azaz a legmegengedőbbet) alkalmazom: a referenciakategóriába csak azokat az éveket, negyedéveket és hónapokat sorolom, amik teljes hosszukban magyar párt kormányjelenléte nélkül jellemezhetők. Ellenkező esetben az adott megfigyelést egyessel jelölöm. Döntésem mögött nem csupán formállogikai megfontolás húzódik; úgy gondolom, hogy egy magyar párt kormánytagságának pozitív hatásai akkor is megnyilvánulhatnak egy mutató értékében, ha az időszak kezdete és vége között változás áll be a politikai hatalom összetételében.

Bár ez egy hasznos és a legtöbb esetben valóban indokolt egyszerűsítés, a gyakorlatban olykor megkérdőjelezhető az életszerűsége. Tekintsük például 2016 márciusát, amikor a második Fico-kormányt a harmadik (benne a Most–Híddal) váltotta. A választott értelmezés szerint a 2016-os év, 2016. I. negyedév és 2016. március hónap egyaránt magyar párt kormányjelenlétével jellemezhetők. Képes volt a Most–Híd olyan tevékenységet kifejezni a kormány megalakulása után, aminek hatása már ezekben az időszakokban is megmutatkozott? Ez az éves adat esetében könnyen hihető, a szóban forgó negyedév vagy hónap kapcsán azonban már vitatható – noha nem is zárható ki. A következetesség megkívánja, hogy az ilyen időszakokat is a választott definíciónak megfelelően kezeljem.

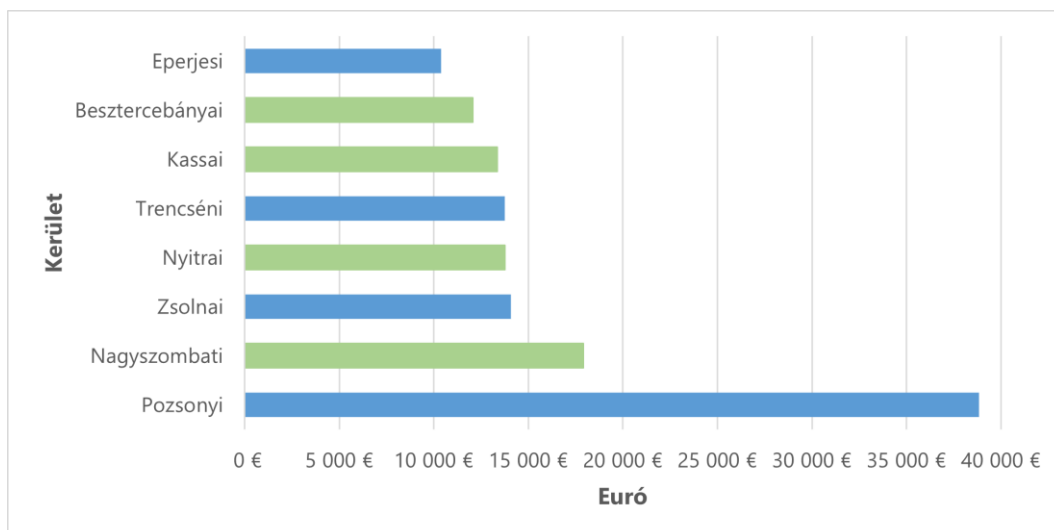
4. ELEMZÉS

4.1. Fejlettség

A bruttó hazai termék (GDP) definíció szerint adott területen, meghatározott időszak alatt megtermelt, végső felhasználásra szánt termékek és szolgáltatások összértéke. A mutató a regionális elemzések elsőrendű indikátora, amit – módszertani hiányosságai ellenére – a kutatók előszeretettel használnak térségek fejlettségének összehasonlítására (Nemes Nagy, 2005). A kerületek közötti viszonyok összehasonlítására az egy főre jutó GDP-t használom. Nagy biztonsággal használható statisztikáról van szó, azonban a fővárosok (ahol jellemzően többen dolgoznak, mint élnek) értékeit némileg felülbecsüli (Sloboda, 2006, 29. o.).

4.1.1. Egy főre jutó GDP

A GDP-adatok tekintetében mély szakadék húzódik a főváros és az ország többi része között. Pozsony és agglomerációjának gazdagsága nyugat-európai mércével is megsüvegelendő. Az Eurostat (2020a) közlése szerint 2018-ban a Pozsonyi kerületben az egy főre jutó GDP értéke (vásárlóerő-paritáson mérve) az uniós átlag 173%-át tette ki, amivel az Európai Unió hetedik leggazdagabb régiójának számított. Ez nagy mértékben a tőkeerős nyugati nagyvállalatok megtelepedésének, valamint a magasan képzett munkavállalók bevándorlásának köszönhető (Radvanský, 2019, 9. o.). A többi kerület adatai azonban korántsem ennyire impozánsak: semelyik másik megyében nem éri el az egy főre jutó GDP értéke a Pozsonyinak a felét (3. ábra).

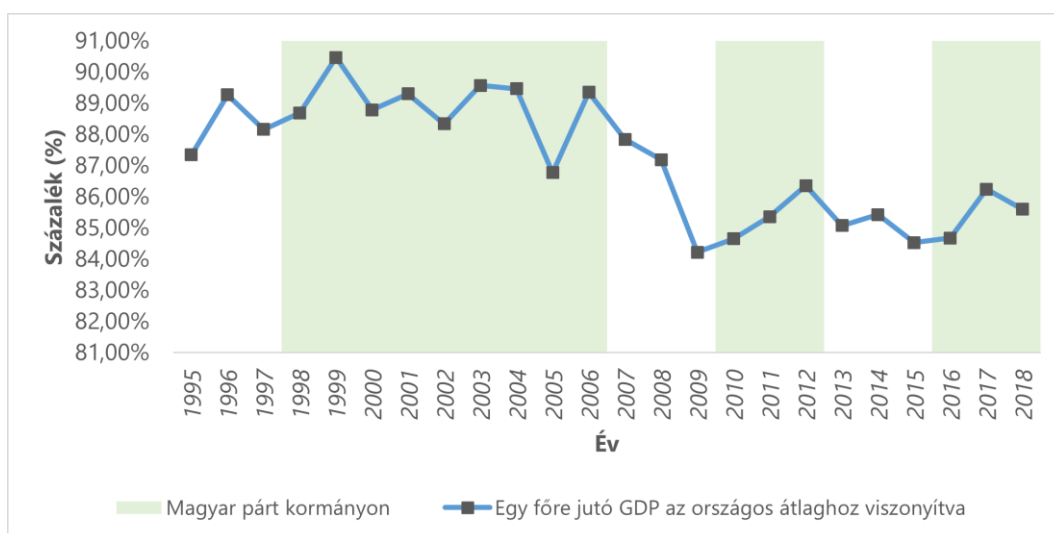
3. ábra: Egy főre jutó GDP Szlovákia kerületeiben, 1995–2018.

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

A nyugati kerületektől a keletiek felé haladva csökken az egy főre jutó GDP értéke; észak-dél viszonylatban nem látszik rétegződés. Persze kérdéses, hogy egy kerületen belül mekkora homogenitásról lehet beszélni. A magasabb hozzáadott értékű gazdasági tevékenységek jellemzően az északabbra fekvő megyeközpontok környékére koncentrálnak; így van ez például a Nagyszombati kerületben is (Nagyszombat: PSA Peugeot Citroen; Szakolca: Schaeffler).

4.1.2. Egy főre jutó GDP alakulása

Az egy főre jutó GDP alakulásáról 1995 óta közöl adatokat a Statisztikai Hivatal. Azt, hogy hogyan változott a mutató szintje a magyarlakta területeken, a 4. ábra mutatja be.

4. ábra: Egy főre jutó GDP szintjének alakulása a déli kerületekben, 1995–2018.

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

A négy magyarlakta kerületből álló képzeletbeli földrajzi egységben az egy főre jutó GDP értéke az országosnak a 86-90%-át tette ki az 1990-es évek közepétől kezdve nagyjából tíz éven át. 2007 és 2009 között azonban öt százalékponttal csökkent a magyar kerületek országos átlaghoz mért fejlettsége; ez az időszak egybeesik az MKP ellenzékben töltött éveivel. Bár kézenfekvő a magyarázat, hogy a déli kerületek gazdasági lemaradásának okai a politikai változásokban keresendők, valószínűleg nem (teljesen) erről van szó. A visszaesés sokkal inkább volt köszönhető annak, hogy Pozsony másfajta növekedési pályát írt le a többi régióhoz képest: a főváros a 2000-es évek közepén az országos átlagnál gyorsabban fejlődött, majd gazdaságának növekedése lelassult. Az is látszik, hogy a 2008–2009-es gazdasági válság negatív hatásait a fejletlen iparral rendelkező déli területek érezték meg leginkább. Habár a 2010-es évek elején megfigyelhető némi korrekció a hányados értékében, az utóbbi néhány évben nem közeledett tovább az országoshoz a magyarlakta kerületek fejlettsége.

Felmerül a kérdés: vajon van-e összefüggés a magyar pártok kormányjelenléte és között, hogy az ország melyik részén nőtt gyorsabban az egy főre jutó GDP a vizsgált időszakban (lásd a 6. számú mellékletet)? Ez statisztikailag függetlenségvizsgálattal ellenőrizhető. Tekintettel a megfigyelések alacsony számára, Fisher-egzakt-tesztet alkalmazok, ami az egyes ismérvváltozatok gyakoriságát hasonlítja össze a függetlenség nélkül feltételezhetővel. A próba elvégzéséhez a kombinációs táblát készíték (8. táblázat).

8. táblázat: Egy főre jutó GDP növekedése Szlovákia magyarlakta kerületeiben a politikai helyzet alakulásától függően, kombinációs tábla

		Melyik kerületekben nő gyorsabban a GDP/fő?	
		magyarlakta	nem magyarlakta
Magyar párt kormányon?	igen	10	5
	nem	2	6

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

A Fisher-teszt nullhipotézise szerint a két vizsgált ismerv független egymástól. A szignifikanciaszintet 10%-ban állapítom meg. A próba eredményeként 8,94%-os p-érték adódik, tehát elvetem a nullhipotézist, következésképpen a két ismerv nem független egymástól. Ezt az eredményt azonban nem árt óvatossággal kezelni.

4.2. Bérézés

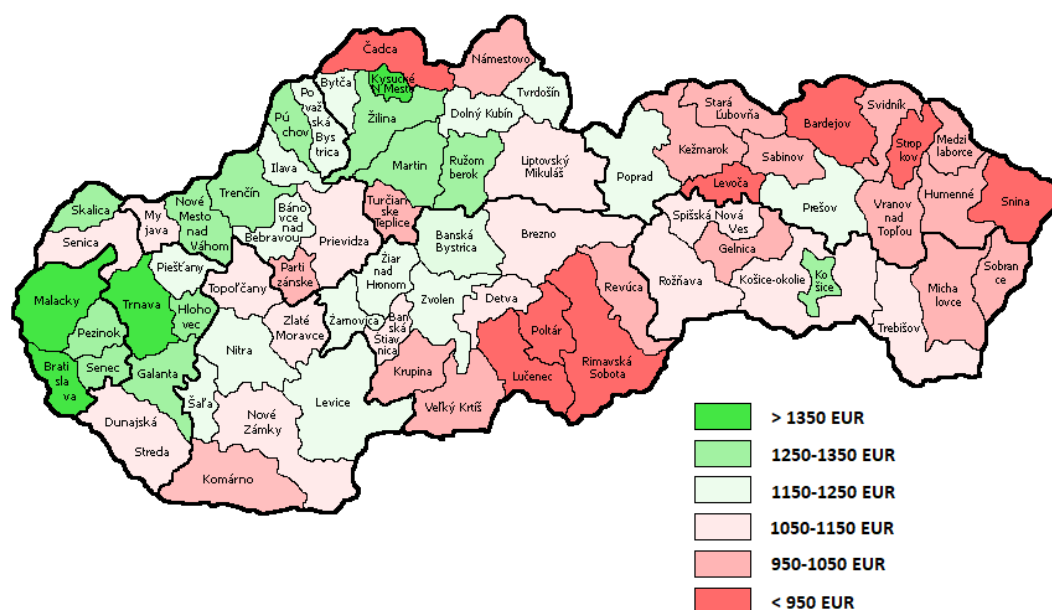
A bér adatok a regionális diszparitások előszeretettel használt mérőszámai. Bár az átlagkereseteket sokan összekapcsolják az anyagi jóléttel, Sloboda (2003, 33 o.) rámutat, hogy ez

félrevezető lehet: hasonló következtetések levonásához figyelembe kell venni az árszínvonal regionális különbségeit is. Erről azonban az alsóbb területi szinteken nem áll rendelkezésre adat, így a nominális bérek elemzésére szorítkozok.

Az átlagbérek elemzését megnehezíti, hogy azokról járási bontásban csak a legalább húsz alkalmazottal rendelkező vállalkozásokról közöl adatokat a Statisztikai Hivatal. Mi több, ezeknek az értékeknek a megbízhatóságát illetően kétségek merülnek fel. Például a Tőketerebesi járásban 2011-ben 919 eurós átlagbért mutattak ki, ami több mint háromszáz euróval magasabb az egy évvel korábbi értéknél, és több mint százötven euróval alacsonyabb a 2013-asnál. Minden bizonnyal adathibáról van szó, ami rontja az elemzés hatásosságát. Tekintettel arra, hogy a mérés módszertanában az utóbbi tizenöt évben több változás is történt, az online elérhető táblázatok helyett inkább a Statisztikai Hivatal által évente közzétett munkaerőpiaci publikációk adatait használom.

4.2.1. Nominális átlagbér

A szlovákiai átlagbér 2020-ban 1332 euró volt, azonban a keresetek jelentős földrajzi differenciáltságot mutatnak (5. ábra).

5. ábra: Nominális átlagbérek Szlovákia járásaiban, 2020.

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

2020-ban a fővárosban volt a legmagasabb a havi átlagbér (a járások listáját a Pozsonyi V. járás vezette, ahol 1854 eurós átlagbért mértek). Magas fizetések jellemezték még a megyeszékhelyeket, valamint néhány közép- és észak-szlovákiai régiót. Ezzel szemben a magyarok lakta

járások közül egyedül a Szenciben haladta meg az átlagbér (1346 euró) az országos átlagot. Jól szerepelt még a Galántai járás (1275 euró) is, ahol az utóbbi években számos multinacionális cég (Samsung, Tesco) telepedett meg. Ha a járásokat az átlagbér szerint állítjuk sorba, az országos ranglista első ötven helyén csak hét magyarlakta járást találunk, míg a tíz legrosszabb helyzetű járás között hármat (Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati) is.

4.2.2. Nominális átlagbér alakulása

Míg a GDP-nél és a munkanélküliségnél megvalósítható a magyarlakta járások egy földrajzi egységbe való összevonása, addig az átlagbérek vizsgálatánál ez nem értelmes. Ehelyett a szlovákiai, illetve dél-szlovákiai járásokban mért keresetek átlagát vetem össze (9. táblázat).

9. táblázat: Nominális átlagbérek átlaga Szlovákia járosaiban, 2009–2020.

Év	Nominális átlagbérek átlaga (euróban)		Bérszínvonal különbsége	
	Szlovákiában	Dél-Szlovákiában	euróban	százalékban
2009	681 €	642 €	-39 €	-5,70%
2012	765 €	703 €	-62 €	-8,14%
2015	854 €	788 €	-65 €	-7,67%
2020	1162 €	1095 €	-66 €	-5,72%

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

2009-ben, az első Fico-kormány utolsó évében az átlagbérek átlaga az összes járásban 681 euró, míg a magyarlakta járásokban 642 euró volt. A magyar járásokban a bérszínvonal tehát az országosnak kb. 94%-án állt (azonos árszínvonalat feltételezve). Ellenben, ha a kapott átlagot a Statisztikai Hivatal által közölt országos átlagbérrel (808 euró) hasonlítanám össze, a különbség 20% feletti lenne. Látszólag módszertani apróságról van szó, ami mégis merőben más eredményhez vezet. Sok múlik tehát azon, van-e valamilyen preconcepciója az elemzőnek, amit igazolni kíván.

A vizsgált években az átlagos járási átlagbér alacsonyabb volt Dél-Szlovákiában. 2009-ről 2012-re ugyan némileg távolodott a magyarlakta járásokban az átlagos átlagbér az országostól, azóta fokozatos visszarendeződés figyelhető meg. Ezek az ingadozások azonban minimálisak. Olybá tűnik, hogy az átlagbéreket valóban a piac törvényei határozzák meg, és régiók közti alakulásukat nem magyarázza a politikai hatalom összetétele.

4.3. Munkanélküliség

A gazdasági és szociális helyzet egyenlőtlenségei a munkanélküliség területi differenciáltságában is tükröződnek. Különösen indokoltá teszi a munkanélküliség elemzését az a tény, hogy az állástalanság hosszú évekig a szlovák társadalom egyik legkínzóbb problémája volt (*Lelkes, 2008b, 77. o.*). A munkanélküliség dinamikáját a munkanélküliségi ráta segítségével elemzem, ami a munkanélkülieknek a gazdasági aktívákhoz viszonyított arányát adja meg.

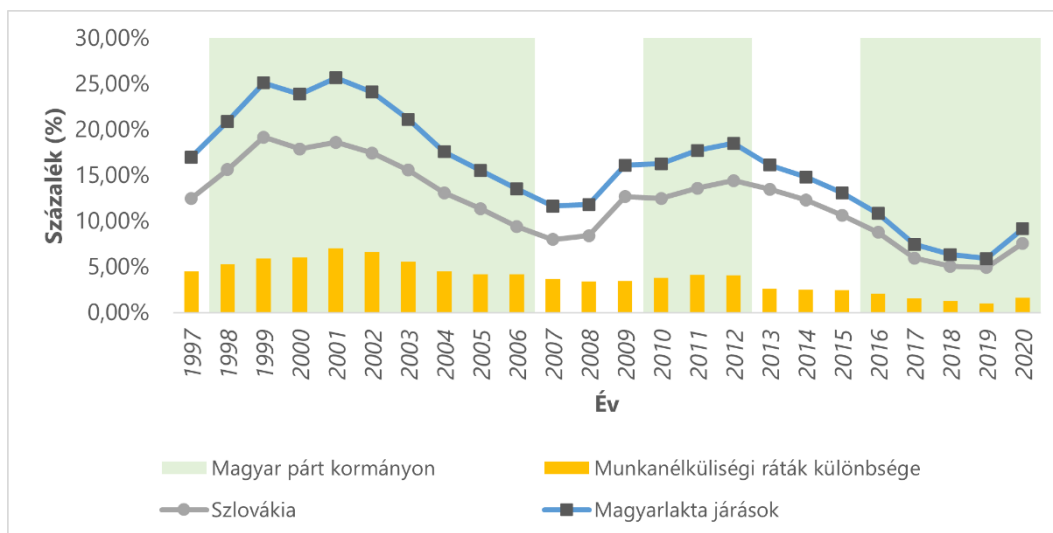
4.3.1. Munkanélküliségi ráta

A gazdasági termelés vagy a bérek mutatóival ellentétben a munkanélküliség tekintetében nem Pozsony és az ország többi része között húzódik éles választóvonal, hanem sokkal inkább Nyugat- és Kelet-Szlovákia között. A munkaügyi hivatalok jelentése szerint 2020 végén a Pozsonyi, Nagyszombati, Trencsényi, Nyitrai és Zsolnai kerületben 5% körüli volt a nyilvántartott álláskeresők aránya, ezzel szemben a keleti országvégben (Kassán kívül) ennél mindenhol magasabb. Sőt, a Besztercebányai kerület déli és keleti járásában (Nagyrőcei és Rimaszombati járás), valamint néhány kelet-szlovákiai régióban (Késmárki, Kisszebeni, Rozsnyói, Szobránci és Varannói járás) a 15%-ot is meghaladta a munkanélküliség (*7. számú melléklet*).

Megfigyelhető, hogy a magyarlakta járások szinte kivétel nélkül jobban sújtottak a munkanélküliségtől az északabbra fekvő társaiknál. Nagyszombat megyében Dunaszerdahely környékén a legmagasabb az állástalanok aránya; hasonló módon éllovas a saját kerületében a Komáromi, a Rimaszombati és a Rozsnyói járás is. Ennek elsősorban strukturális okai vannak. A régió kiváló mezőgazdasági adottságait a (cseh)szlovák politikai elit hivatkozási alapként használta fel arra, hogy Dél-Szlovákiát jelentős ipartól és szolgáltatási szektortól mentes, rurális területként tartsa fenn (*Lelkes, 2008b, 16. o.*). Az agrárszektor azonban a rendszerváltozás után fokozatosan leépült, a hiányzó infrastruktúra és az elmaradott technikai szerkezet pedig a mai napig rontja a déli járások versenyképességét. Természetesen a gazdasági tényezőkön túl számos szociodemográfiai jellemző (pl. országosnál alacsonyabb iskolázottság, roma közösségek marginalizálódása a Gömörben stb.) is magyarázza a déli járások foglalkoztatottsági problémáit. Ezek részletezésére ugyanakkor területi korlátok miatt nem vállalkozok.

4.3.2. Munkanélküliségi ráta alakulása

A munkanélküliségi ráta alakulását Szlovákiában, illetve az ország magyarlakta területein a 6. ábra mutatja be.

6. ábra: Munkanélküliségi ráta Szlovákiában és a magyarlakta járásokban, 1997–2020.

Forrás: SZK Munka-, Szociális és Családügyi Minisztériuma, saját szerkesztés

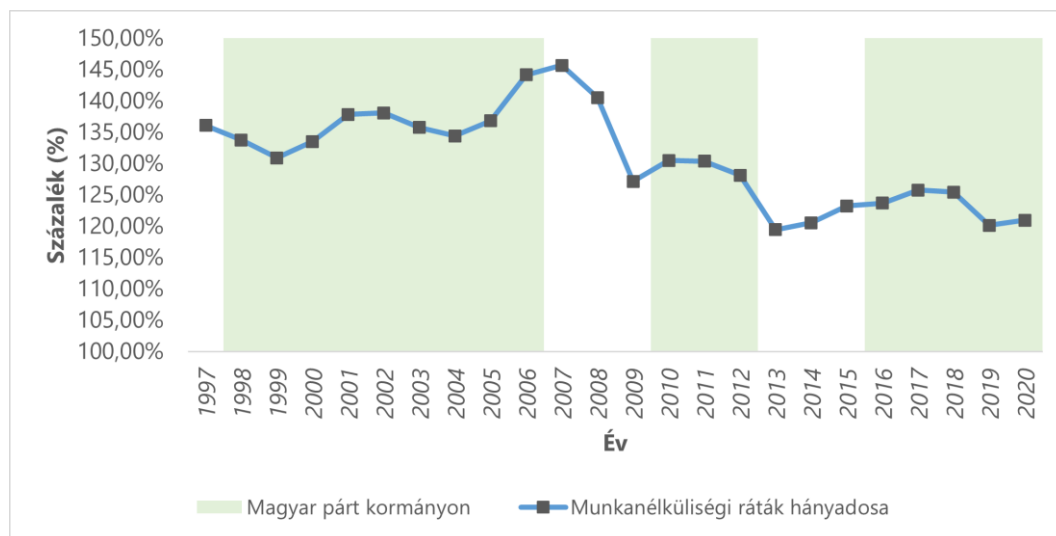
A magyarlakta járásokban tartósan magasabb a munkanélküliségi ráta az országosnál. A legnagyobb eltérést 2001 végén jegyezték, amikor az országos munkanélküliség 18,63% volt, míg a déli régióban a mutató értéke 25,67%-on állt. Ekkor néhány magyarlakta járásban (Nagykürtös, Rimaszombat, Nagyrőce) a gazdaságilag aktív lakosság több mint egyharmada álláskereső volt. 2002-től kezdődően fokozatosan felélénkült a munkaerőpiac, ami a munkára ösztönző reformoknak (pl. segélyek felső határának csökkentése), a külföldi tőke beáramlásának és a kedvező makrogazdasági környezetnek volt köszönhető (Železník, 2009, 59–60. o.). A gazdasági világválságot követő megtorpanás után 2013-tól ismét csökkent az álláskeresők száma. Ennek kapcsán Vladová és Solčánska (2019, 15. o.) kiemelik, hogy 2013 és 2018 között éppen a kevésbé fejlett régiókban csökkent leginkább a munkanélküliség, amiben nagy szerepe volt a munkaerő megnövekedett mobilitásának. Ezzel párhuzamosan a déli régió munkanélküliségi rátája fokozatosan közeledett az országoshoz: 2019 végén már csak alig egy százalékponttal volt magasabb az állástalanok aránya Dél-Szlovákiában (5,91%), mint az egész országban (4,92%).

A munkanélküliségi ráták ingadozásaira való tekintettel érdemes megvizsgálni azok arányát is. A kapott mutatószám megfeleltethető az ún. lokációs (LQ) indexnek, ami a térbeli sűrűsödés-vizsgálatok gyakran használt eszköze (Szakálné Kanó, 2011, 84. o.). Jellemzően egy ágazat adott területegységen belüli alul- vagy felülreprezentáltságának kutatásakor használatos, de alkalmazható a munkanélküliség elemzésére is. Képletben:

$$LQ = \frac{s_i}{x_i}, \text{ ahol}$$

- s_i : az összes munkanélkülinek mekkora hányada él az i -edik területi egységben
- x_i : a gazdasági aktívak mekkora hánya él az i -edik területi egységben

A hányados értéke megadja, hogy adott évben hányszorosa volt a dél-szlovákiai munkanélküliség az országosnak. Bár 1997 óta csökkent az index értéke, ezek a javulások csak lazán (és némi késéssel) követték a választási ciklusokat. 2020-ban az álláskereső aránya a magyarokta járásokban az országosnak még mindig az 1,2-szerese volt (7. ábra).

7. ábra: Munkanélküliségi ráta Szlovákia magyarokta jáásaiban az országos átlag hányadában, 1997–2020.

Forrás: SZK Munka-, Szociális és Családügyi Minisztériuma, saját szerkesztés

Az utóbbi huszonöt évben megfigyelhető tehát bizonyos fokú konvergencia az egyes országrészek között, ennek mértékét azonban felnagyítja a magyarokta vidék kimondottan gyenge rajtpozíciója az ország megalakulásakor. Hasonló következtetésre jutottak más szerzők (köztük *Horbulák*, 2019) is. A felzárkózást bizonyára elősegítette az, hogy 1998 óta összesen tizennégy éven át kormány szinten volt képviselve a felvidéki magyarság. A koronavírus-járvány azonban ráirányította a figyelmet arra, hogy a déli régió munkaerőpiaca továbbra is sérülékenyebb a szlovák területekéhez képest. A magyar pártoknak mindenképpen törekedniük kell a fennálló strukturális problémák orvoslására, amennyiben a közeljövőben kormányra kerülnek – még akkor is, ha ettől gyors politikai hasznot aligha remélhetnek.

4.4. Közlekedési infrastruktúra

A közlekedési infrastruktúra területi fejlődésre gyakorolt hatásai intenzíven kutatott téma a szakirodalomban. Azok a szerzők, akik kapcsolatot találnak az infrastrukturális beruházások és a gazdasági fejlődés között, a fejlesztések pozitív hatásaként az elérési idő csökkenését, az érintett régió vonzerejének növekedését és a kohézió erősödését jelölik meg (Réthelyi és Túry, 2003, 6. o.). Esettanulmányok azt találták, hogy az infrastrukturális fejlesztések pozitív hatással vannak a termelékenységre, ami többek között az autótutat használó gazdasági szereplők kisebb költségeiből eredeztethető (Shatz, Kitchens, Rosenbloom és Wachs, 2011, 15–16. o.).

Bár sok támadás érte a 2020 márciusában leköszönő kormány magyar nemzetiségű tagjait, miszerint aránytalanul nagy hangsúlyt fektettek a magyarlakta területek fejlesztésére, a legélesebb reakciókat kétségkívül az R7-es autótút építése váltotta ki. A kritikák szerint a gazdag délnyugati országrészben egy ilyen grandiózus projekt támogatása nem indokolt. A gyorsforgalmi út támogatói azonban rendre azzal érvelnek, hogy ez az első hasonló léptékű beruházás a térségben a rendszerváltozás óta, amivel csak a korábbi kormányok mulasztásait pótolják.

Bármi is legyen az igazság, az megállapítható, hogy Szlovákia autópálya-hálózata mind Nyugat-Európához, mind a régió többi országához képest viszonylag gyér (Eurostat, 2020b). A gyorsforgalmi utak nagy része a nyugati, illetve északi országrészen fut végig, elkerülve a déli és keleti járásokat (8. számú melléklet). Ezt támasztja alá a 10. táblázat is, ami Szlovákia közúthálózatának adatait tartalmazza.

10. táblázat: Szlovákia közúthálózatának adatai, 2020. január 1.

Típus	Összesen (km)	Dél-Szlovákia területén	
		összesen (km)	összes arányában (%)
Autópálya és bekötőutak	496,49 km	42,04 km	8,47%
Autótutak és bekötőutak	271,34 km	89,10 km	32,84%
Elsőrendű főutak	3 332,53 km	1 133,01 km	34,00%
Másodrendű főutak	3 631,32 km	1 309,57 km	36,06%
Összekötő utak	10 340,46 km	3 875,34 km	37,48%

Forrás: Szlovák Útkezelő Vállalat, saját szerkesztés

15 983,7 km²-s kiterjedésével a magyarlakta vidék Szlovákia területének egyharmadát teszi ki. Ehhez képest 2020 elején az összes használatban levő autópályaszakasz 8,47%-a érintette valamelyik déli járás területét. A hiányos úthálózat komoly versenyhátrányt jelent a régió számára, ami a magas munkanélküliségben is tükröződik. 2017-es elemzésünkben Habrman és

Žúdel arra a következtetésre jutottak, hogy a gyorsforgalmi utak közelsége hosszú távon átlagosan 0,9–1,6 százalékponttal képes csökkenteni egy járásban a munkanélküliséget. Számításaik szerint a magas minőségű közlekedési infrastruktúra kiépítésének pozitív hatásai nagyobbak ott, ahol égető probléma az állástalanság. Egy 25%-os munkanélküliséggel küzdő járásban (ilyen például a Rimaszombati) három százalékponttal is csökkentheti a munkát nem találó arányát egy új autót.

Az *OECD* 2002-es tanulmánya kihangsúlyozza, hogy a megfelelő infrastruktúra kulcsfontosságú az ipar és a kereskedelem fejlődése szempontjából. Szlovákiában ez az autógyártók és az autóiipari beszállítók földrajzi eloszlásában jelentkezik: ezek túlnyomó része az autópályák közvetlen közelében üzemel (*9. számú melléklet*). A szlovák politikai vezetés a területi aránytalanságok csökkentése céljából dolgozta ki a regionális beruházási támogatások rendszerét. Állami támogatásra az ipari termelés területén tevékenykedő vállalatok, a technológiai központok és az ún. business service centerek pályázhatnak (*Szlovák Beruházási és Kereskedelmi Ügynökség*, 2021). Míg Pozsonyban egyáltalán nem, addig Nyugat-Szlovákiában 25%, az ország többi részén pedig akár 35%-ös költségtámogatást is kaphatnak a beruházók. Minden bizonnyal ennek is köszönhető, hogy az autótutak hiánya ellenére Dél-Szlovákiában is szép számmal létrejöttek ipari parkok. A *Gazdasági Minisztérium* közlése szerint 2017-ben az országban 74 ipari park működött, ezek közül 27 a dél-szlovákiai járásokban.

Az infrastrukturális fejlesztések időbeli alakulását nehéz elemezni, mivel a projektek elindítása (tervdokumentáció elkészítése, közbeszerzés kiírása stb.) és megvalósulása között több év is eltelhet. Mégis, a magyar pártok kormányzati teljesítmények ismertetésekor felsorolt beruházások azt bizonyítják, hogy mind az MKP, mind a Híd számára elsőrendű volt a magyarlakta területek infrastruktúrájának fejlesztése. Sajnos a tapasztalatok alapján ez nem érvényes a szlovák pártokra: alig pár hónappal a 2020-as választások után a közlekedési tárca új vezetése alig nevezett meg dél-szlovákiai beruházást prioritásai között (*Új Szó*, 2020).

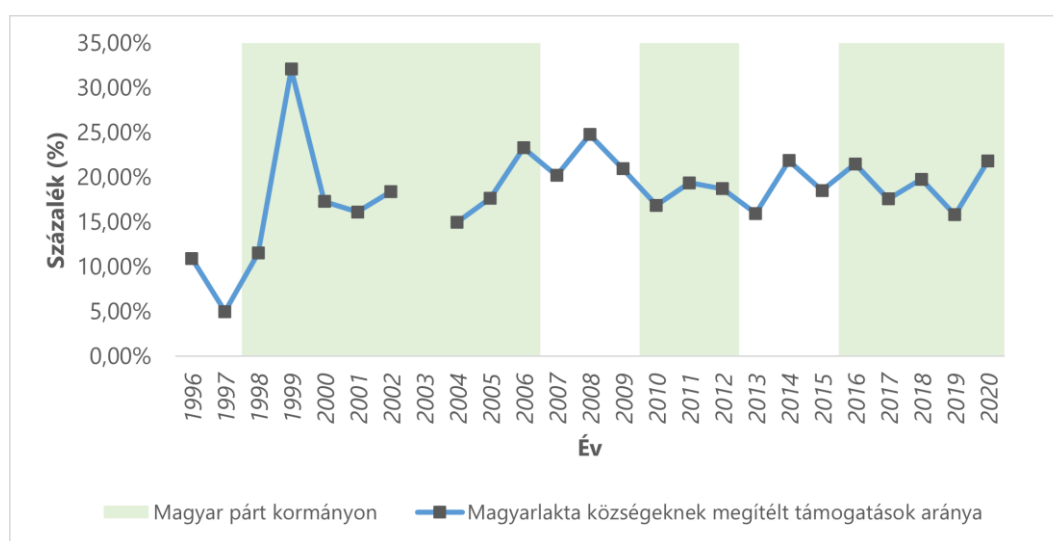
4.5. Állami támogatások

A regionális különbségek felszámolásában az állam különböző támogatások folyósításával is aktívan kiveheti a részét. Azokat a területeket vizsgálom meg, amelyek több időszakon keresztül valamelyik magyar párt által delegált miniszter kompetenciái közé tartoztak. Ezek az építésügyi portfólió, valamint a környezetvédelmi politika.

4.5.1. Támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására

Elsőként a bérlakásépítésre és azok műszaki felszereltségének javítására szánt támogatások alakulását tekintem át. Az említett program korábban az Építésügyi és Régiófejlesztési Minisztérium alá tartozott, aminek élén 1998 és 2002 között Harna István, 2002 után pedig négy évig Gyurovsky László állt (mindketten az MKP színeiben). Később a minisztériumot összevonták a közlekedési tárcával, ahol a most-hidas Érsek Árpád előbb államtitkári, majd Fico és Pellegrini kormányaiban három és fél éven át miniszteri tisztséget töltött be.

A lakásépítési támogatások adatait a 10. számú melléklet tartalmazza. A magyarlakta községeknek megítélt támogatások arányának alakulása a 8. ábráról olvasható le.

8. ábra: Magyarlakta községeknek megítélt támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására, 1996–2020.

Forrás: Szlovák Köztársaság Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma, saját szerkesztés

Mečiar országolásának éveiben a bérlakásépítésre szánt támogatások többsége a szlovák területekre jutott; a déli önkormányzatok nagyjából feleannyi támogatást kaptak, mint amennyire lakosságszámuk alapján igényt tarthattak volna. Pozitív fordulatot az MKP kormányra kerülése hozott. Bár ennek hatása 1998-ban még nem jelentkezett (a kérelmek többségéről vélhetően a választások előtt döntöttek), 1999-ben a kiosztott dotációk már több mint több mint 30%-a a dél-szlovákiai járásokba került. A soron következő évek szintén eredményesnek bizonyultak a magyarlakta települések számára, noha jórészt csak néhány százalékpontnyival voltak felülreprezentálva a sikeres pályázók között, illetve a folyósított támogatás terén. Érdekes módon ezek a pénzcsoportok a kormányváltás után sem zárultak el: a dél-szlovákiai községek hasonló arányban részesültek az anyagi forrásokból, mint korábban. Ennek magyarázata az lehet, hogy

a Mečiar-féle HZDS-szel ellentétben a baloldali Smer-SD sikerrel vetette meg a lábát Dél-Szlovákiában, különösképpen Rimaszombattól keletre.

Bár kormányok az elmúlt másfél évtizedben jöttek és mentek, a magyarlakta települések tartósan az éves keretösszeg nagyjából 20%-ából részesülnek, függetlenül a politikai hatalom összetételétől. Az a több millió euró, amiből évente új lakások százait húzzák fel Dél-Szlovákiaszerte, jelentősen hozzájárul az életkörülmények javításához, a fiatal családok helyben tartásához.

4.5.2. Támogatások településrendezési terv készítésére

A közlekedési minisztérium által folyósított támogatások közül a településrendezési tervek készítésére megítélt dotációkat tekintettem át. A településrendezési tervek meghatározzák a településfejlesztés főbb irányzatait, beleértve a területhasználat lehetőségeit, az infrastruktúra kialakítását, valamint a természeti, táji és épített értékek fejlesztését (Új Szó, 2006b).

A magyarlakta községeknek megítélt támogatások alakulását a 11. táblázat mutatja be.

11. táblázat: Magyarlakta községeknek megítélt támogatások településrendezési terv készítésére, 2008–2020.

Év	Magyar párt kormányon?	Sikeres pályázatok		Megítélt támogatások	
		száma (db)	aránya (%)	értéke (euró)	aránya (%)
2008	Nem	4	12,50%	28 055,60 €	12,08%
2009	Nem	6	16,67%	50 573,00 €	21,77%
2010	Igen*	2	9,09%	20 639,00 €	12,73%
2011	Igen	6	13,33%	48 051,20 €	13,19%
2012	Igen*	16	15,09%	72 671,25 €	15,33%
2013	Nem	4	14,29%	26 979,21 €	14,99%
2014	Nem	4	5,26%	33 831,70 €	5,80%
2015	Nem	13	13,27%	71 628,00 €	10,17%
2016	Igen*	14	15,22%	109 387,60 €	17,93%
2017	Igen	5	6,02%	30 881,60 €	5,06%
2018	Igen	7	9,86%	57 531,75 €	9,43%
2019	Igen	9	10,84%	60 381,60 €	9,83%
2020	Igen*	13	16,88%	92 536,00 €	15,17%

A *-gal jelölt években kormányváltás történt.

Forrás: SZK Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma, saját szerkesztés

Noha mind a magyarlakta községek által jegyzett sikeres pályázatok száma, mind a délre jutó támogatások összege enyhén növekvő trendet mutat, ez csupán a megítélt dotációk számának és értékének növekedéséből fakad. A dél-szlovákiai sikeressége lényegében független az országos politikai helyzet alakulásától

Szembeötlő, hogy a vizsgált időszak éveiben rendre kevesebb magyarlakta községnek ítélték meg támogatást, mint ami az országos részarányukból következne. Valóban negatív diszkriminációról van szó? Az elemzés elméleti alapjainak lefektetésekor abból a feltevésből indultam ki, hogy a magyarlakta települések aránya a pályázatot benyújtó községek között megegyezik az országos részarányukkal. Ennek az állításnak az érvényessége ellenőrizhető, ugyanis a minisztérium oldalán elérhető az elutasított pályázatok jegyzéke is. Az igénylések számáról és sikerességéről a 12. táblázat nyújt információt.

12. táblázat: Pályázatok településrendezési terv készítésének támogatására, 2008–2020.

Év	Magyar párt kormányon?	Összes pályázat		Dél-szlovákiai pályázatok		
		száma (db)	sikerességi rátája (%)	száma (db)	aránya (%)	sikerességi rátája (%)
2008	Nem	34	94,12%	4	11,76%	100,00%
2009	Nem	85	42,35%	15	17,65%	40,00%
2010	Igen*	113	19,47%	16	14,16%	12,50%
2011	Igen	92	48,91%	10	10,87%	60,00%
2012	Igen*	168	63,10%	19	11,31%	84,21%
2013	Nem	130	21,54%	17	13,08%	23,53%
2014	Nem	96	79,17%	8	8,33%	50,00%
2015	Nem	114	85,96%	14	12,28%	92,86%
2016	Igen*	167	55,09%	22	13,17%	63,64%
2017	Igen	160	51,88%	12	7,50%	41,67%
2018	Igen	160	44,38%	19	11,88%	36,84%
2019	Igen	127	65,35%	15	11,81%	60,00%
2020	Igen*	155	49,68%	22	14,19%	59,09%

A *-gal jelölt években kormányváltás történt.

Forrás: SZK Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma, saját szerkesztés

A magyarlakta községek szinte minden évben alulreprezentáltak a támogatásért folyamodó települések között. A pályázó magyar települések sikerességi rátája (támogatott kérelmek részesedése az összes benyújtott pályázatból) nem tér el tendenciaszerűen az országos átlagtól. Olybá tűnik tehát, hogy a kérelmek elbírálásakor valóban szigorúan szakmai szempontok alapján születnek a döntések, és a nemzetiségi alapon történő diszkrimináció nem jellemző.

4.5.3. Támogatások a Környezetvédelmi Alapból

A Dél-Szlovákiába érkező pénzügyi források alakulásának vizsgálatakor meg kell említeni a Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériumának szerepét is, még ha a régiófejlesztés közvetlenül nem is tartozik a feladatai közé. A környezetvédelmi portfólió hagyományosan a magyar pártok érdekeltségébe tartozik: az MKP kormánytagsága idején Miklós László töltötte be a miniszteri posztot; a Radičová-kormányban Nagy József, 2016 és 2020 között pedig Sólymos László (majd annak lemondása után rövid ideig Érsek Árpád) irányította a tárcát. Politikailag különösen értékes pozícióról van szó, hiszen a miniszter jelentős pénzügyi források felett őrködik: az Európai Unió előző, 2014–2020-as költségvetési ciklusában több mint hárommilliárd eurónyi uniós forrás állt a minisztérium rendelkezésére (*Denník E*, 2016).

A környezetvédelmi támogatások közül a minisztérium célirányos alapjából, a Környezetvédelmi Alapból (Environmentálny fond) megítélt támogatások alakulását tekintem át. Az alapot 2004-ben hozták létre a szlovák környezetvédelmi politika céljainak megvalósítására. Fő feladatai közé tartozik az állami forrásoknak és egyéb adományoknak a gondozása, azok pénzügyi kezelése (*Mezei*, 2007, 207. o.). Az alapból különböző jellegű tevékenységeket finanszíroznak, mint például (*Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériuma*, é.n.):

- A légkör- és az ózonréteg védelme (pl. épületek energiahatékonyságának növelése)
- Vízhasználat- és védelem (pl. szennyvíztisztítás, csatornahálózat kiépítése)
- Hulladékgazdálkodás fejlesztése
- Természet- és tájvédelem
- Környezetvédelmi nevelés és képzés, a környezetvédelem népszerűsítése
- Környezeti terhelések feltérképezése és azok eltávolítása

A Környezetvédelmi Alapból finanszírozott tevékenységek listája 2011-től kezdődően elérhető az alap weboldalán. A támogatott pályázatok közül azokat összegzem, amelyeknek kedvezményezettjei községek vagy azok társulásai, regionális ügynökségek, valamint kerületek. Ezek a programok helyben hasznosulnak, ezáltal erős földrajzi jelleget mutatnak. Ezzel szemben az állami és magánvállalatok, a minisztériumi háttérintézmények stb. számára megítélt dotációk inkább általános jellegűek, felhasználásuk többnyire nem kötődik egy bizonyos térséghez, így ezek vizsgálatától eltekintek.

A magyarlakta területi egységek által jegyzett sikeres pályázatok főbb adatait a 13. táblázat tartalmazza éves bontásban.

13. táblázat: A Környezetvédelmi Alapból támogatott dél-szlovákiai pályázatok főbb adatai, 2011–2020.

Év	Magyar párt kormányon?	Sikeres pályázatok		Megítélt támogatások	
		száma (db)	aránya (%)	értéke (euró)	aránya (%)
2011	Igen	54	25,59%	10 407 840,00 €	29,25%
2012	Igen*	158	44,51%	8 509 917,00 €	26,57%
2013	Nem	6	3,51%	541 256,00 €	2,99%
2014	Nem	14	4,20%	1 539 212,12 €	4,39%
2015	Nem	103	19,36%	7 687 970,18 €	17,22%
2016	Igen*	124	22,42%	10 183 440,00 €	17,25%
2017	Igen	121	35,69%	9 335 432,00 €	34,75%
2018	Igen	120	27,21%	11 979 191,00 €	26,32%
2019	Igen	167	28,40%	46 945 799,00 €	49,89%
2020	Igen*	112	29,32%	27 128 255,00 €	36,45%

A *-gal jelölt években kormányváltás történt.

Forrás: Környezetvédelmi Alap, saját szerkesztés

Mind a sikeres pályázatok száma, mind a megítélt támogatások értéke jelentős ingadozást mutat a belpolitikai fejlemények alakulásától függően. Azokban az években, amikor a Most–Híd kormánytényezőnek számított, a pozitívan elbírált kérelmek benyújtói között rendre felülreprezentáltak voltak a magyarlakta községek. Ugyanez érvényes az anyagi források nagyságára is: amikor magyar nemzetiségű miniszter örködött az alap fölött, akkor átlagosan kétszer-háromszor annyi támogatás érkezett Dél-Szlovákiába, mint azt a régió lakosságszáma indokolta volna. Ilyen tekintetben a legkiemelkedőbb a 2019-es év volt, amikor az összes megítélt dotáció fele, közel 47 millió euró került a magyarlakta vidékre. Mindent egybevetve elmondható, hogy abban a hét évben, amikor magyar nemzetiségű miniszter vezette a környezetvédelmi tárcát, Szlovákia magyarlakta területei összesen több mint 124 millió euró értékű támogatással (a megítélt dotációk kb. harmadával) gazdagodtak, amiből 856 projektet finanszíroztak.

Éles kontrasztot mutatnak ezzel az időszakkal a második Fico-kormány évei. A ciklus első teljes évében, 2013-ban a sikeres lokális jellegű pályázatoknak csak 3,51%-át jegyezte magyarlakta település. Hasonló tendenciák érvényesültek 2014-ben is, amikor a sikeres pályázatok és a kiosztott támogatások tekintetében egyaránt 4% körüli volt Dél-Szlovákia részesedése. A két év alatt az alapból támogatott 504 program közül csak húsz volt magyarlakta

területi egységhez köthető, ami 3,97%-os arány. Bár 2015-ben némileg javultak a vizsgált mutatók értékei, a kormányon kívül töltött időszak összességében így is ínségesnek bizonyult a déli régió számára: a három év alatt kiosztott támogatások alig 10%-a, azaz kb. 9,77 millió euró jutott a magyar vidékre.

Az adatok azt mutatják, hogy abban a két időszakban, amikor a Most–Híd befolyással rendelkezett a minisztérium vezetésében, a magyarlakta települések önkormányzatainak pályázatai előnyben részesültek a kérelmek elbírálásakor. Ez a jelenség tisztán megfigyelhető volt a választási ciklus végéhez közeli években is. A már említett 2019-es „pénzosztáson” kívül a 2012-es évet kell kiemelni, amikor jelentősen megugrott a dél-szlovákiai pályázatok sikerességi rátája (a támogatott projektek 44,51%-ára). Valószínűleg nem véletlen egybeesésről van szó. Feltételezhető, hogy a Radičová-kormány bukása (2011. október) után a magyarlakta községek önkormányzatai kaptak az alkalmon, és nem várták meg, hogy a minisztérium és az alap vezetésében kedvezőtlen változások történjenek. Következésképpen a pályázók között felülreprezentáltak lehettek a dél-szlovákiai települések, ami magyarázhatja ezt a kiugró értéket. Az is teljesen észszerűnek tűnik, hogy a voksolás előtti hónapokban a Most–Híd minél több pénzügyi forrást szeretett volna ebbe a régióba juttatni, hiszen ezeknek a támogatásoknak a tényét a párt a saját javára tudta fordítani a választási kampányban.

Összességében elmondható, hogy a Környezetvédelmi Alap a dél-szlovákiai fejlesztéspolitika fontos eszköze. Az alapból az utóbbi tíz évben több száz magyarlakta község részesült támogatásban, amit például a csatornahálózat kiépítésére, energiahatékonyság növelésére és hulladékgazdálkodás korszerűsítésére fordíthattak. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezeknek a dotációknak a száma és értéke erős összefüggést mutat a magyar pártok politikai erejével. A Most–Híd kormánytagsága idején nagy arányban finanszíroztak dél-szlovákiai projekteket az alapból, míg a többi évben a támogatások túlnyomó többsége más térségekbe került.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás elején felállított hipotézist, miszerint a magyarlakta területek az ország többi részénél alulfejlettebbek, megerősítem. Az átlagbérek Szlovákia magyarlakta területein az országos átlag alatt alakulnak, ami többek között a magas hozzáadott értéket előállított munkahelyek hiányával magyarázható. Felettből kedvezőtlen a déli járások munkaerőpiaci helyzete is. Az állástalanok aránya évtizedek óta meghaladja az országos átlagot, ráadásul néhány helyen (pl. Gömör–Kishontban) a tartós munkanélküliség szintje is magas. Az előnytelen foglalkoztatottsági adatok jelentős mértékben eredeztethetők a közlekedési infrastruktúra fejletlenségéből.

A második hipotézis, miszerint a magyar pártok politikai ereje jelentősen befolyásolja Dél-Szlovákia gazdasági mutatóinak alakulását, csak részben fogadható el igaznak. Az egy főre jutó GDP értéke valóban gyakrabban nőtt a magyarlakta kerületekben akkor, amikor az MKP vagy a Híd kormánypárt volt, de ebben makrogazdasági tényezők is szerepet játszottak. A délszlovákiai munkanélküliségi adatok ma már kedvezőbbek, mint az ország megalakulásakor voltak. Bár ebben gyaníthatóan a magyar pártoknak nem kis érdeme van, a felzárkózás nem köthető szorosan választási ciklusokhoz. Az átlagbérek alakulása független a pártok érdekérvényesítő-képességétől; a kereseteket esetleg közvetve tudják növelni azáltal, hogy megteremtik a tőkeerős beruházások megvalósulásának feltételeit. Ennek eszköze az infrastruktúrafejlesztés, amiben a magyar pártok tevékenysége (főleg a környezetvédelmi és környezetvédelmi tárcán keresztül) rendre megnyilvánul, amikor kormányra kerülnek. Regionális favoritizmus az állami támogatások közül a Környezetvédelmi Alapból kiosztott dotációk terén figyelhető meg. Vannak azonban olyan támogatási formák is (pl. a településrendezési terv készítésére), amelyeknél a miniszter nemzetisége kevésbé vagy egyáltalán nem befolyásolja a magyarlakta vidékre érkező támogatások mértékét.

Milyen tanulságokkal szolgál mindez a politikai szereplők számára? A kérdés igencsak aktuális, mivel a felvidéki magyarság három legjelentősebb politikai szervezete – az MKP, a Most–Híd és az Összefogás – 2021 márciusában egy közös párt megalapítására tett ígéretet (*Új Szó*, 2021). Dél-Szlovákia fejlődése szempontjából az lenne kíváncsi, ha ez a párt maximalizálná a koalíciós potenciálját azáltal, hogy nyitott lenne az együttműködésre a politikai spektrum ellentétes oldalán álló pártokkal is. Egy ilyen centripárt – a romániai RMDSZ-hez hasonlóan – a mérleg nyelve lehetne a törvényhozásban, amelynek támogatása nélkül egyik politikai blokk sem tud kormányozni. Az új párt ilyenformán követeléseinek nagy részét el tudná fogadtatni a szlovák partnerekkel.

Ehhez kapcsolódóan fontos lenne, hogy a magyar pártoknak nemcsak a programjában, hanem a kommunikációjában is hangsúlyosan megjelenjen a régiófejlesztés témája. Mindkét vizsgált párt tett a dél-szlovákiai területek felvirágoztatása érdekében; mégis, ezt mintha nem kommunikálnák elég hatékonyan a választóik felé. Például a Most–Híd plakátjain a 2020-as választási kampányban a következő hívószavak szerepeltek: „Jövő feszültségek nélkül”, „Jövő konfliktusok nélkül”, „Jövő nacionalizmus nélkül”, „Szlovákiai és magyar: ez a fontos számunkra” stb. Az olyan üzenetek, amik a dél-szlovákiai infrastruktúra fejlesztésével vagy a települések aktív támogatásával függtek össze, szinte teljesen a háttérbe szorultak.

A kutatás eredményeinek egy másik olvasata az lehet, hogy egy újabb etnikai vagy interetnikus párt helyett inkább egy regionális jellegű szervezet létrehozása lenne kívánatos. A déli régió helyzete ugyanis az ott élők közös ügye: ha a fejlesztéspolitikában és támogatások megítélésénél is mostohán bánnak a déli járással, akkor az minden ott élők kárára válik, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül. Ezt a gondolatot a Most–Híd már többször is megpróbálta átültetni a gyakorlatba. Legutóbb a 2020-as választások előtt történt erre kísérlet, amikor felmerült, hogy a magyar pártok közös választási listája a „Régiók Pártja Híd MKP” nevet viselje (MKP.sk, 2019). Ez a formáció a magyarok mellett a dél-szlovákiai romák és a kelet-szlovákiai ruszinok érdekeinek képviselőjére is törekedett volna; a javaslatot az MKP Országos Tanácsa végül elvetette. Ebből is látszik, hogy egy ilyen kezdeményezés nem élvez egyöntetű támogatottságot, sőt. Bár abban mindenki egyetért, hogy a szlovákságot partnerként kell kezelni, jelenleg konszenzus uralkodik azt illetően, hogy az együttműködésnek nem egy párton belül kell megtörténnie.

Megfontolandó, hogy hozzájárulhatna-e regionális egyenlőtlenségek csökkenéséhez a választási törvény módosítása. A szlovák választási rendszer sajátosságainak (listás, arányos választási rendszer, 5%-os küszöb mellett) köszönhetően gyakran előfordul, hogy az ország egyes régiói parlamenti képviselő nélkül maradnak. A 2016-os választások után például 32 járásnak nem volt képviselője a Nemzeti Tanácsban, miközben a honatyák 40%-a Pozsonyt jelölte meg állandó lakhelyül (Denník N, 2016). Ezeket az aránytalanságokat csökkenthetné, ha több választókerületet hoznának létre, és a mandátumok egy részét ezekben osztanák ki. Ez garantálná, hogy Szlovákia magyarlakta régiói nem maradnak parlamenti képviselő nélkül akkor sem, ha a magyar pártok nem képesek megugrani a bejutási küszöböt.

Bízom benne, hogy dolgozatommal sikerül új szempontokkal kiegészítenem a szlovákiai regionális különbségekről való gondolkodást. Őszintén remélem, hogy a kutatás eredményei hozzájárulnak ahhoz, hogy a felvidéki magyarok következő generációinak egy fejlettebb, prosperáló Dél-Szlovákia jusson osztályrészül.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

Szakirodalom

- Boros Ferenc (2002): A Dzurinda-kormány nemzetiségi politikájáról. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4. évf. 1. sz., 125–144. o.
- Bumm.sk (2018): Sólymos: Végre Dél-Szlovákia sem mostohagyerek. Letöltés helye: <https://www.bumm.sk/belfold/2018/01/20/solymos-vegre-del-szlovakia-sem-mostohagyerek> (Letöltés ideje: 2021. február 21.)
- Chandra, K. (2011): What is an ethnic party? *Party Politics*, 17. évf. 2. sz., 151–169. o.
- Csáky Pál (2006): Újabb megmérettetés előtt. Letöltés helye: <https://csakypal.eu/ujabb-megmerettetes-elott/> (Letöltés ideje: 2021. január 20.)
- Denník E (2016): Smer napokon valcuje partnerov aj vo vplyve na čerpanie eurofondov [A Smer végül túlszárnyalja partnereit az uniós pénzek merítése fölötti befolyásban is]. Letöltés helye: <https://e.dennikn.sk/405019/sns-moze-ziskat-polovicu-ministerstiev-ktore-kontroluju-eurofondy/1739229> (Letöltés ideje: 2021. március 11.)
- Denník N (2016): Aj Smer je už bratislavská strana, politici ignorujú stred a severovýchod (mapy a grafy) [Már a Smer is pozsonyi párt, a politikusok ignorálják a középső és északkeleti országrészt (térképek és grafikonok)]. Letöltés helye: <https://dennikn.sk/400377/aj-smer-uz-bratislavska-strana-politici-ignoruju-stred-severovychod-mapy-grafy/> (Letöltés ideje: 2021. április 7.)
- Dostál, O. és Sloboda, D. (2005): *Župný variant 2005. Návrh na zmenu územného členenia SR* [Megyevariáns 2005. Javaslat az SZK területi felosztásának megváltoztatására]. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava.
- Downs, A. (1957): An Economic Theory of Political Action in a Democracy. *Journal of Political Economy*, 65. évf. 2. sz., 135–150. o.
- Eurostat (2020a): Regional GDP per capita ranged from 30% to 263% of the EU average in 2018. Letöltés helye: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10474907/1-05032020-AP-EN.pdf> (Letöltés ideje: 2020. december 20.)

- Eurostat (2020b): The densest motorway networks across EU regions. Letöltés helye: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200528-1> (Letöltés ideje: 2021. január 7.)
- Gulyás László (2017): A rendszer változik, a módszer marad? A közigazgatási térfelosztás és a nemzeti kérdés kapcsolatának összehasonlító elemzése. *Közép-Európai Közlemények*, 10. évf. 1. sz., 36–58. o.
- Gurňák, D. (2014): Regionálnogeografické špecifiká vývoja administratívneho členenia územia Slovenska [Szlovákia területének adminisztratív felosztásának regionális földrajzi specifikumai]. In: Lauko, V. (szerk.): *Regionálne dimenzie Slovenska*. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, 129–168. o.
- Habrman, M. és Žúdel, B. (2017): Od Tatier k Dunaju, diaľnice stavajú [Autópályák épülnek a Tátrától a Dunáig]. *10/2017 sz. IFP-tanulmány*. Letöltés helye: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/4947/40/2017_10_Dialnice.pdf (Letöltés ideje: 2021. január 21.)
- Hamberger Judit (2004a): A magyar–szlovák viszony esélyei az MKP kormányzati helyzetének tükrében. *Külügyi Szemle*, 3. évf. 1–2. sz., 28–47. o.
- Hamberger Judit (2004b): A szlovákiai Magyar Koalíció Pártja kormányzati szerepének értékelése. In: Blénesi Éva és Mandel Kinga (szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában (2002–2004)*. Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 183–192. o.
- Horbulák Zsolt (2015): Dél-Szlovákia gazdasági és szociális helyzete néhány mutató tükrében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 17. évf. 3. sz., 43–56. o.
- Horbulák Zsolt (2019): Munkanélküliség Dél-Szlovákia régióiban. *Polgári Szemle*, 15. évf. 4–6. sz., 296–310. o.
- Horowitz, D. L. (1985/2001): *Ethnic Groups in Conflict*. University of California Press, Berkeley.
- Hospodárske noviny (2018): Maffia na východnom Slovensku? Ved’ tam nič nie je, povedal Fico europoslancom [Maffia Kelet-Szlovákiában? Hiszen ott semmi nincs, mondta Fico az európai parlamenti képviselőknek]. Letöltés helye:

<https://slovensko.hnonline.sk/1710782-mafia-na-vychodnom-slovensku-ved-tam-nic-nie-je-povedal-fico-europoslancom> (Letöltés ideje: 2020. december 16.)

Kiss Tamás, Barna Gergő és Székely István Gergő (2013): A társadalomépítéstől a klientúra-építésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása. *Magyar Kisebbség*, 18. évf. 2. sz., 7–40. o.

Kopecky, P. és Scherlis, G. (2008): Party Patronage in Contemporary Europe. *European Review*, 16 évf. 3. sz., 355–371. o.

Lelkes Gábor (2008): *Régiók és gazdaság*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.

Lelkes Gábor (2008a): Területi különbségek a dél-szlovákiai vállalkozói térben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 10. évf. 3. sz., 3–18. o.

Mezei István (2007): A környezetvédelem intézményrendszere Szlovákiában. *Tér és Társadalom*, 21. évf. 3. sz., 197–215. o.

Mikuš, D. (2018): *Pohľady politických strán na verejnú správu* [Politikai pártok közigazgatásról vallott nézetei]. Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Trnava.

MKP.sk (2019): Az MKP és a Híd közös sajtónyilatkozata. Letöltés helye: <https://www.mkp.sk/2019/10/18/az-mkp-es-hid-koz-os-sajtonyilatkozata> (Letöltés ideje: 2021. április 5.)

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva [A Szlovák Köztársaság Kormányának Tt. 221/1999. sz. rendelete, amely azon községek jegyzékét tartalmazza, melyekben a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó polgárai a lakosság legkevesebb 20%-át alkotják].

Nemes Nagy József (2005, szerk.): *Regionális elemzési módszerek*. MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest

OECD (2002): *Impact of Transport Infrastructure Investment on Regional Development*. OECD Publishing, Paris.

Öllös László (2004): A magyar pártok programjai. In: Fazekas József és Hunčík Péter (szerk.): *Magyarok Szlovákiában (1989–2004) – I. kötet. Összefoglaló jelentés a*

rendszer váltástól az Európai Unió csatlakozásig. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely, 51–77. o.

Radvanský, M. (2019, szerk.): *Modelovanie regionálneho vývoja v SR a hodnotenie účinnosti regionálnych politík* [A regionális fejlődés modellezése a Szlovák Köztársaságban, és a regionális szakpolitikák hatékonyságának elemzése]. Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

Réthelyi Zsolt és Túry Gábor (2003): *Közlekedési hálózatok és a térségi (regionális, országos) fejlettség összefüggéseire vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése, és ennek alapján a hálózati hatékonyság és versenyképesség megfogalmazása, értelmezése*. MTA Világgazdasági Intézet, Budapest.

Shatz, H. J., Kitchens, K. E., Rosenbloom, S. és Wachs, M. (2011): The Effects of Highway Infrastructure on Economic Activity. In: Shatz, H. J., Kitchens, K. E., Rosenbloom, S. és Wachs, M. (szerk.): *Highway Infrastructure and the Economy: Implications for Federal Policy*. RAND Corporation, Santa Monica, 15–42. o.

Sixsmith, B. (2018): Poles apart: what's driving Poland's populism? Letöltés helye: <https://unherd.com/2018/06/poles-apart-whats-driving-polands-populism/> (Letöltés ideje: 2020. december 18.)

Sloboda, D. (2006): *Slovensko a regionálne rozdiely* [Szlovákia és regionális különbségek]. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava.

Szakálné Kanó Izabella (2011): A gazdasági aktivitás térbeli eloszlásának vizsgálati lehetőségei. *Statisztikai Szemle*, 89. évf. 1. sz., 77–100. o.

Szarka László (2001): Közigazgatási reform és kisebbségi kérdés. *Kisebbségkutatás*, 11. évf. 2. sz., 208–222. o.

Szarka László (2018): A (cseh)szlovákiai magyar pártrendszer. In: Fedinec Csilla, Szarka László és Vízi Balázs (szerk.): *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989-2014*, Gondolat Kiadó, Budapest, 241–279. o.

Szlovák Beruházási és Kereskedelmi Ügynökség (2021): *Investičná pomoc na Slovensku* [Beruházási támogatások Szlovákiában]. Letöltés helye:

- <https://sario.sk/sites/default/files/sario-investment-aid-svk-2020-02-05.pdf> (Letöltés ideje: 2021. február 18.)
- Szlovák Köztársaság Környezetvédelmi Minisztériuma (é.n.): Környezetvédelmi Alap. Letöltés helye: https://www.minzp.sk/hu/palyazatok_tamogatasok/kornyezetvedelmi-alap.html (Letöltés ideje: 2021. március 11.)
- Új Szó (2001): Dzurinda bólogat, Mečiar és Migaš kormányoz. Letöltés helye: https://library.hungaricana.hu/hu/view/UjSzo_2001_07/?pg=52&layout=s (Letöltés ideje: 2021. március 21.)
- Új Szó (2006a): A határ 277 méter. Letöltés helye: <https://uj szo.com/kozelet/a-hatar-277-meter> (Letöltés ideje: 2021. január 20.)
- Új Szó (2006b): Mire vonatkozik a területrendezési terv? Letöltés helye: <https://uj szo.com/kultura/mire-vonatkozik-a-teruletrendezesi-terv> (Letöltés ideje: 2021. április 5.)
- Új Szó (2019a): Érsek: Nélkülünk sok projekt leállna. Letöltés helye: <https://uj szo.com/kozelet/ersek-nelkulunk-sok-projekt-leallna> (Letöltés ideje: 2021. február 21.)
- Új Szó (2019b): Szeptemberben jön az emeletes RegioJet. Letöltés helye: <https://uj szo.com/szeptemberben-jon-az-emeletes-regiojet> (Letöltés ideje: 2021. február 21.)
- Új Szó (2020): A déli úthálózat többé nem prioritás az államnak, mutatjuk miért. Letöltés helye: <https://uj szo.com/kozelet/auto-motor/a-deli-uthalozat-tobbe-nem-prioritas-az-allamnak-mutatjuk-miert> (Letöltés ideje: 2021. február 28.)
- Új Szó (2021): Bemutatták a közös magyar pártot, a Szövetséget. Letöltés helye: <https://uj szo.com/kozelet/bemutattak-a-kozos-magyar-partot-a-kozosseget> (Letöltés ideje: 2021. április 5.)
- Vladová, A. és Solčánska, H. (2019): Produkčný potenciál regiónov sa zblízuje, najbohatší región je naďalej lákadlom pre ľudí v produktívnom veku. *Biatec*, 27. évf. 4. sz., 15–19. o.

Vyhláška č. 438/2004 Z. z., ktorou sa vydáva klasifikácia štatistických územných jednotiek [A Tt. 438/2004. sz. rendelete, amely a statisztikai célú területi egységek kiadásáról rendelkezik].

Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín [A Tt. 184/1999. sz. törvénye a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról]. Eredeti változat. séghez tartozó polgárai a lakosság legkevesebb 20%-át alkotják].

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja [A Tt. 539/2008. sz. törvénye a regionális fejlesztés támogatásáról].

Železník, M. (2009): *Vývoj nezamestnanosti v Slovenskej republike a jeho príčiny* [Munkanélküliség alakulása a Szlovák Köztársaságban és annak okai]. Letöltés helye: https://is.muni.cz/th/avtem/Diplomova_Praca.pdf (Letöltés ideje: 2021. április 1.)

Adatbázisok, képi források

Electoralgeography.com: Slovakia Legislative Election 2010. Letöltés helye: <https://www.electoralgeography.com/new/en/wp-content/gallery/slovakia2010/2010-slovakia-legislative-municipalities.PNG> (Letöltés ideje: 2021. február 20.)

INEKO: Portál o diaľniciach a rýchlostných cestách [Weblap az autópályákról és autóutakról.] Letöltés helye: <https://doprava.ineko.sk/mapa/cesty> (Letöltés ideje: 2021. február 24.)

Környezetvédelmi Alap: Rozhodnuté žiadosti o dotácie [Elbírált támogatási kérelmek]. Letöltés helye: <http://www.envirofond.sk/sk/prehlady/rozhodnute> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)

SODBTN.sk: Tematické mapy obcí Slovenska na základe údajov zo sčítania v roku 2011 vo formáte TopoJSON [Szlovákia községeinek tematikus térképe a 2011. évi népszámlálás adatai alapján TopoJSON formátumban]. Letöltés helye: http://www.sodbtn.sk/obce/index_mapy.php (Letöltés ideje: 2021. január 26.)

Szlovák Köztársaság Gazdasági Minisztériuma: Analýza priemyselných parkov v Slovenskej republike [Ipari parkok elemzése a Szlovák Köztársaságban]. Letöltés helye: <https://www.mhsr.sk/ministerstvo/centrum-pre-hospodarske-otazky/publikacie/analyzy/analyza-priemyselných-parkov-v-sr> (Letöltés ideje: 2021. február 27.)

Szlovák Köztársaság Kormányhivatala: História vlád SR [Az SZK kormányainak történelme].
Letöltés helye: <https://www.vlada.gov.sk/historia-vlad-sr/> (Letöltés ideje: 2021. március 20.)

Szlovák Köztársaság Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma: Dotácie na obstaranie nájomných bytov [Támogatások bérlakások építésére]. Letöltés helye: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dotacie/zoznam-schvalenych-ziadosti/zoznam-poskytnutych-dotacii-na-obstaranie-najomnych-bytov> (Letöltés ideje: 2021. január 20.)

Szlovák Köztársaság Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma: Dotácie na obstaranie technickej vybavenosti [Támogatások műszaki felszereltség javítására]. Letöltés helye: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dotacie/zoznam-schvalenych-ziadosti/zoznam-poskytnutych-dotacii-na-obstaranie-technickej-vybavenosti> (Letöltés ideje: 2021. január 20.)

Szlovák Köztársaság Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma: Dotácie na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie [Támogatások településrendezési terv készítésére]. Letöltés helye: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/uzemne-planovanie/dotacie/zoznam-schvalenych-ziadosti> (Letöltés ideje: 2021. január 20.)

Szlovák Köztársaság Munka-, Szociális és Családügyi Minisztériuma: Nezamestnanosť – mesačné štatistiky [Munkanélküliség – havi statisztikák]. Letöltés helye: <https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?> (Letöltés ideje: 2021. február 1.)

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala: Katalóg publikácií [Publikációk jegyzéke]. Letöltés helye: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/products/publikacie/> (Letöltés ideje: 2021. március 30.)

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 [Népszámlálás 2011]. Letöltés helye: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/> (Letöltés ideje: 2021. január 2.)

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala: Verejná databáza DATAcube [Nyilvános DATAcube adatbázis]. Letöltés helye: <http://datacube.statistics.sk/> (Letöltés ideje: 2021. január 5.)

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala: Voľby a referendá [Választások és népszavazások].

Letöltés helye: <https://volby.statistics.sk/> (Letöltés ideje: 2020. december 30.)

Szlovák Útkezelő Vállalat: Dĺžka cestných komunikácií [Közúthálózat hossza]. Letöltés helye:

<https://www.cdb.sk/sk/Vystupy-CDB/Statisticke-prehlady/Dlzkky-cestnych-komunikacii.alej> (Letöltés ideje: 2021. január 8.)

WorldAtlas: Regions of Slovakia. Letöltés helye:

<https://www.worldatlas.com/upload/52/3c/54/regions-of-slovakia-map.png> (Letöltés ideje: 2021. február 5.)

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: Szlovákia adminisztratív felosztása

Forrás: WorldAtlas (2021)

2. számú melléklet: Parlamenti választások eredményei Szlovákiában, 1998–2020.

Év	Országos eredmények			Magyarlakta járások aggregált eredménye		
	Első	Második	Harmadik	Első	Második	Harmadik
1998	HZDS (27,0%)	SDK (26,3%)	SDL (14,7%)	MKP (31,0%)	SDK (20,8%)	HZDS (17,9%)
2002	HZDS (19,5%)	SDKÚ-DS (15,1%)	Smer-SD (13,5%)	MKP (36,7%)	HZDS (12,8%)	Smer-SD (10,6%)
2006	Smer-SD (29,1%)	SDKÚ-DS (18,4%)	SNS (11,7%)	MKP (38,7%)	Smer-SD (22,1%)	SDKÚ-DS (12,1%)
2010	Smer-SD (34,8%)	SDKÚ-DS (15,4%)	SaS (12,1%)	Smer-SD (24,9%)	Most–Híd (21,8%)	MKP (15,2%)
2012	Smer-SD (44,4%)	KDH (8,8%)	OLaNO (8,6%)	Smer-SD (33,8%)	Most–Híd (19,0%)	MKP (15,9%)
2016	Smer-SD (28,3%)	SaS (12,1%)	OLaNO (11,0%)	Smer-SD (23,0%)	MKP (15,4%)	Most–Híd (15,3%)
2020	OLaNO (25,0%)	Smer-SD (18,3%)	Sme rodina (8,2%)	OLaNO (23,6%)	MKÖ (15,0%)	Smer-SD (14,8%)

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala által közölt választási eredmények, saját szerkesztés

3. számú melléklet: Szlovákia kormányai 1993 óta

#	Hivatal kezdete	Hivatal vége	Kormányfő	Kormánypártok
1.	1992. június 24.	1994. március 15.	Vladimír Mečiar	HZDS, SNS
2.	1994. március 15.	1994. december 13.	Jozef Moravčík	DEÚS, SDL, KDH, NDS
3.	1994. december 13.	1998. október 30.	Vladimír Mečiar	HZDS-RSS, ZRS, SNS
4.	1998. október 30.	2002. október 15.	Mikuláš Dzurinda	SDK, SDL, MKP, SOP
5.	2002. október 16.	2006. július 4.	Mikuláš Dzurinda	SDKÚ-DS, MKP, KDH, ANO
6.	2006. július 4.	2010. július 8.	Robert Fico	SMER-SD, SNS, ĽS-HZDS
7.	2010. július 8.	2012. április 4.	Iveta Radičová	SDKÚ-DS, SaS, KDH, <i>Most–Híd</i>
8.	2012. április 4.	2016. március 23.	Robert Fico	Smer-SD
9.	2016. március 23.	2018. március 22.	Robert Fico	Smer-SD, SNS, <i>Most–Híd</i> , Siet'
10.	2018. március 22.	2020. március 21.	Peter Pellegrini	Smer-SD, SNS, <i>Most–Híd</i>
11.	2020. március 21.	2021. április 1.	Igor Matovič	OĽaNO, Sme rodina, SaS, ZĽ
12.	2021. április 1.		Eduard Heger	OĽaNO, Sme rodina, SaS, ZĽ

Forrás: SZK Kormányhivatala, saját szerkesztés

4. számú melléklet: Szlovákiai politikai pártok listája (válogatás)

Rövidítés	Hivatalos szlovák megnevezés	Magyar fordítás
ANO	Aliancia nového občana	Új Polgár Szövetsége
DEÚS	Demokratická únia Slovenska	Szlovákiai Demokratikus Unió
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie	Kereszténydemokrata Mozgalom
ĽS-HZDS	Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko	Néppárt – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom
MKP	<i>2012 előtt:</i> Strana maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja <i>2012 után:</i> Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja	<i>2012 előtt:</i> Magyar Koalíció Pártja <i>2012 után:</i> Magyar Közösség Pártja
Most–Híd	Most–Híd	Most–Híd
NDS	Národno-demokratická strana	Nemzeti Demokrata Párt
OLaNO	Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti	Egyszerű Emberek és Független Személyiségek
RSS	Roľnícka strana Slovenska	Szlovákiai Földművesek Pártja
SaS	Sloboda a Solidarita	Szabadság és Szolidaritás
SDK	Slovenská demokratická koalícia	Szlovák Demokratikus Koalíció
SDKÚ-DS	Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana	Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió – Demokrata Párt
SDĽ	Strana demokratickej ľavice	Demokratikus Baloldal Pártja
Siet'	Siet'	Háló
Sme rodina	Sme rodina	Család Vagyunk
Smer-SD	Smer – sociálna demokracia	Irány – Szociáldemokrácia
SNS	Slovenská národná strana	Szlovák Nemzeti Párt
SOP	Strana občianskeho poruzumenia	Polgári Egyetértés Pártja
ZĽ	Za ľudí	Az Emberekért
ZRS	Združenie robotníkov Slovenska	Szlovák Munkásszövetség

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala által közölt választási eredmények, saját szerkesztés

5. számú melléklet: Vizsgált mutatók főbb adatai

Fejezet	Mutató	Egység	Szint	Jelleg	Vizsgált időszak(ok)
4.1.1.	Egy főre jutó GDP értéke	euró	kerület	keresztmetszeti	2018.
4.1.2.	Egy főre jutó GDP alakulása	euró	kerület	éves	1995–2018.
4.2.1.	Átlagbér értéke	euró	járás	keresztmetszeti	2020.
4.2.2.	Átlagbér alakulása	euró	járás	éves	2009–2020.
4.3.1.	Munkanélküliségi ráta értéke	százalék	járás	keresztmetszeti	2020. december
4.3.2.	Munkanélküliségi ráta alakulása	százalék	járás	havi (év végi)	1997–2020.
4.4.	Közúthálózat adatai	kilométer	járás	keresztmetszeti	2020. január 1.
4.5.1.	Magyarlakta községeknek megítélt támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására	euró	község	éves	1996–2020.
4.5.2.	Magyarlakta községeknek megítélt támogatások településrendezési terv készítésére	euró	község	éves	2008–2020.
4.5.3.	Környezetvédelmi Alapból magyarlakta területi egységek számára megítélt támogatások	euró	község	éves	2011–2020.

Forrás: saját szerkesztés

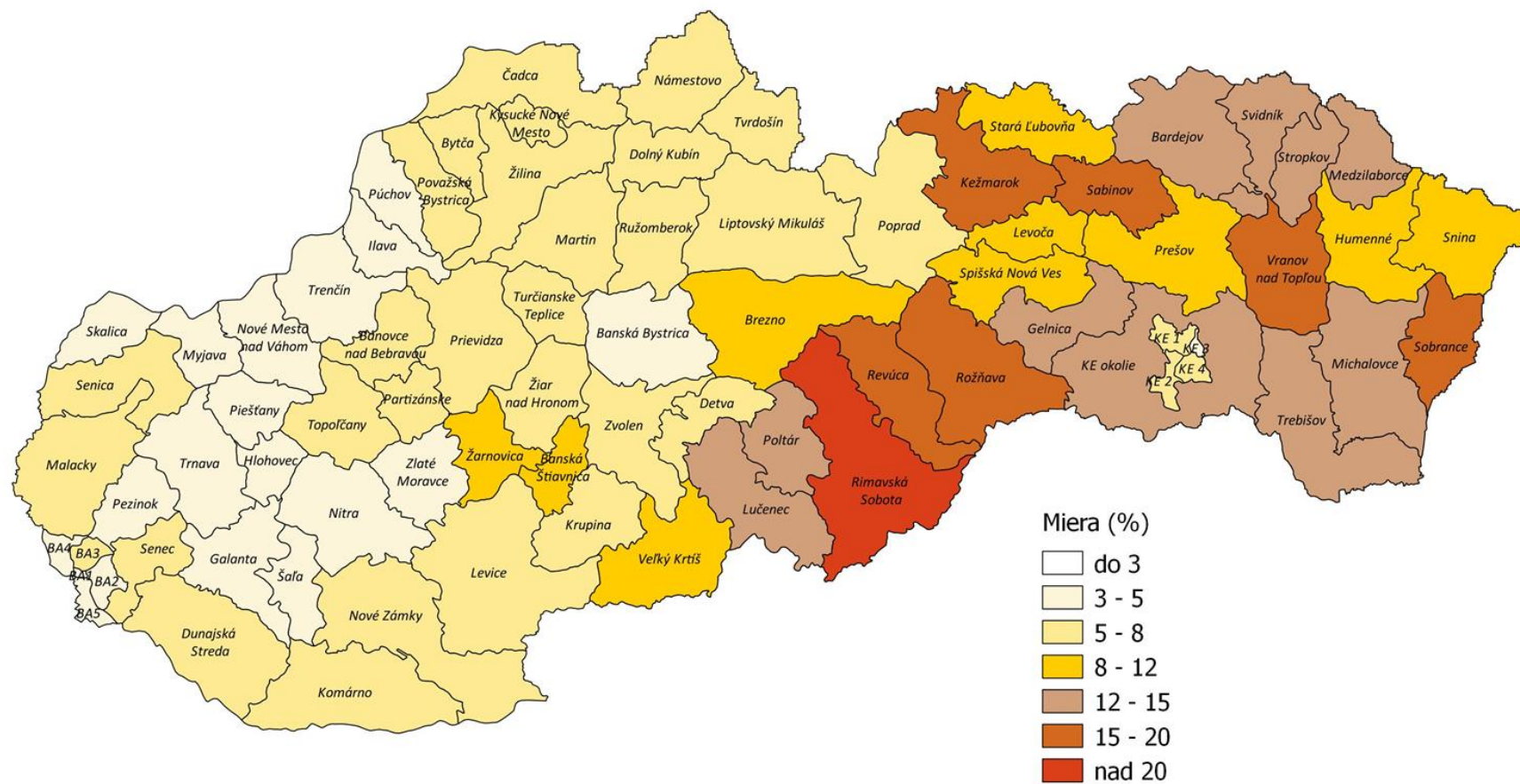
6. számú melléklet: GDP/fő értéke Szlovákiában, 1995–2018.

Év	Magyar párt kormányon?	Országosan	Magyarlakta kerületekben		
		GDP/fő (euró)	GDP/fő (euró)	GDP/fő szintje (%)	Közeledés (%-pont)
1995	Nem	3 685,50 €	3 219,20 €	87,35%	
1996	Nem	4 100,04 €	3 660,10 €	89,27%	1,92%
1997	Nem	4 543,03 €	4 005,10 €	88,16%	-1,11%
1998	Igen*	4 950,84 €	4 390,87 €	88,69%	0,53%
1999	Igen	5 298,04 €	4 793,03 €	90,47%	1,78%
2000	Igen	5 862,47 €	5 205,48 €	88,79%	-1,67%
2001	Igen	6 359,91 €	5 679,48 €	89,30%	0,51%
2002	Igen	6 940,38 €	6 131,02 €	88,34%	-0,96%
2003	Igen	7 711,63 €	6 907,64 €	89,57%	1,24%
2004	Igen	8 579,28 €	7 675,31 €	89,46%	-0,11%
2005	Igen	9 372,25 €	8 132,69 €	86,77%	-2,69%
2006	Igen*	10 455,88 €	9 342,45 €	89,35%	2,58%
2007	Nem	11 705,22 €	10 282,35 €	87,87%	-1,51%
2008	Nem	12 690,71 €	11 064,35 €	87,18%	-0,66%
2009	Nem	11 832,38 €	9 965,41 €	84,22%	-2,96%
2010	Igen*	12 540,69 €	10 615,72 €	84,65%	0,43%
2011	Igen	13 194,57 €	11 263,34 €	85,36%	0,71%
2012	Igen*	13 594,68 €	11 740,59 €	86,36%	1,00%
2013	Nem	13 738,86 €	11 688,38 €	85,08%	-1,29%
2014	Nem	14 075,19 €	12 023,42 €	85,42%	0,35%
2015	Nem	14 711,65 €	12 436,40 €	84,53%	-0,89%
2016	Igen*	14 924,68 €	12 637,78 €	84,68%	0,14%
2017	Igen	15 542,63 €	13 404,99 €	86,25%	1,57%
2018	Igen	16 477,41 €	14 104,80 €	85,60%	-0,65%

*A *-gal jelölt években kormányváltás történt.*

Forrás: SZK Statisztikai Hivatala, saját szerkesztés

7. számú melléklet: Munkanélküliségi ráta Szlovákia járásaiban, 2020. december

Forrás: SZK Munka-, Szociális és Családügyi Minisztériuma

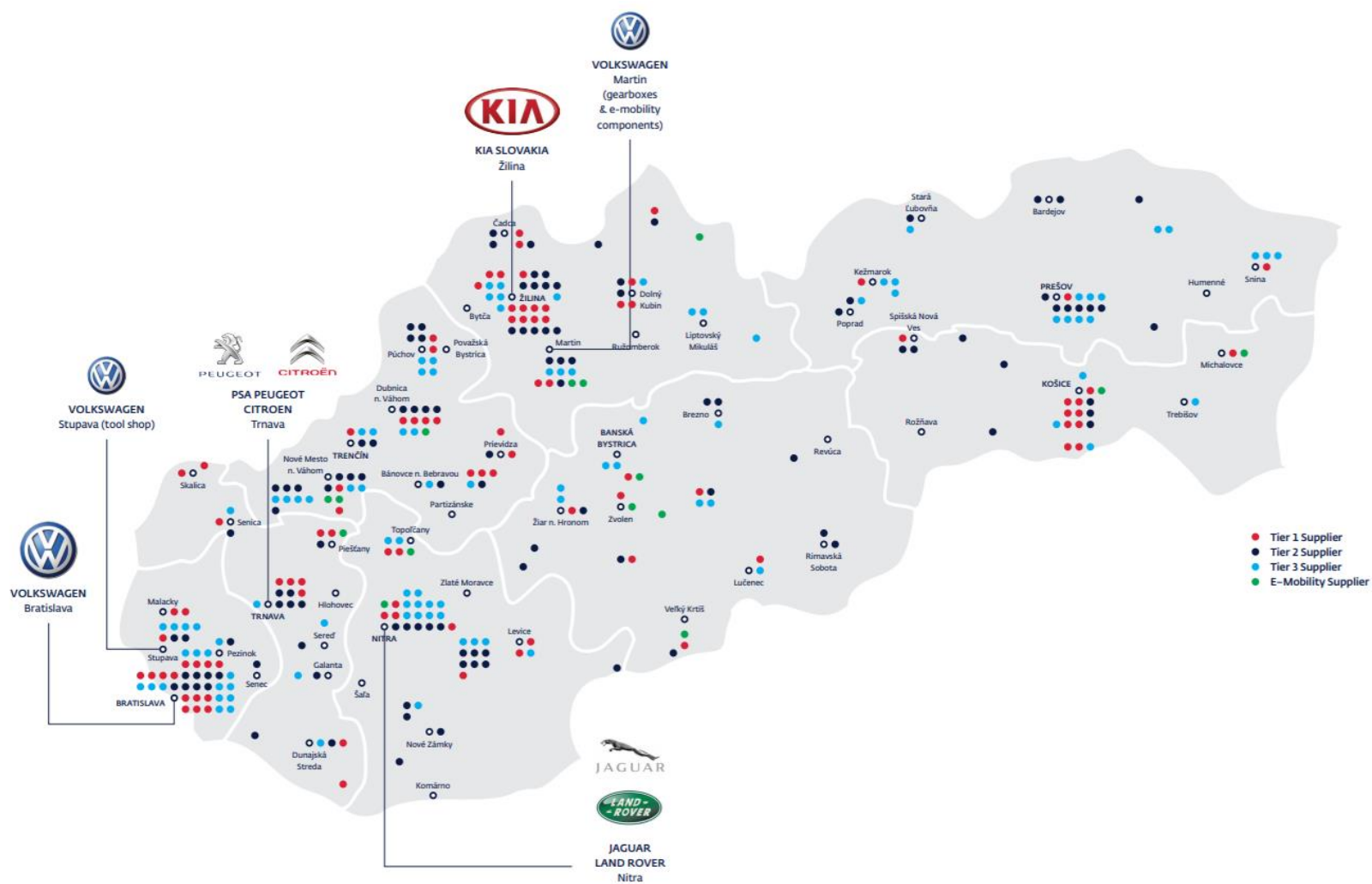
8. számú melléklet: Szlovákia gyorsforgalmi úthálózatának térképe, 2021. január

Színmagyarázat: szürke – forgalomban; piros – építés alatt; rózsaszín – tervezés alatt.

Forrás: INEKO.sk (2021)

9. számú melléklet: Autógyártók és autóiipari beszállítók Szlovákiában, 2021. január

Forrás: Szlovák Beruházási és Kereskedelmi Ügynökség (SARIO)

10. számú melléklet: Magyarlakta községeknek megítélt támogatások bérlakások építésére és műszaki felszereltségük javítására, 1996–2020.

Év	Magyar párt kormányon?	Sikeres pályázatok		Megítélt támogatások	
		Száma (db)	Aránya (%)	Értéke (euró)	Aránya (%)
1996	Nem	19	11,88%	3 477 926,04 €	10,95%
1997	Nem	6	7,06%	1 324 437,36 €	5,00%
1998	Igen*	16	16,00%	2 649 073,89 €	11,55%
1999	Igen	20	16,67%	1 780 506,54 €	32,12%
2000	Igen	59	13,56%	5 498 734,65 €	17,32%
2001	Igen	68	11,64%	11 390 074,35 €	16,14%
2002	Igen	149	18,72%	22 629 613,29 €	18,42%
2003	Igen	-	-	-	-
2004	Igen	55	20,91%	4 607 794,93 €	15,00%
2005	Igen	65	20,38%	7 428 024,30 €	17,70%
2006	Igen*	81	22,75%	11 338 136,49 €	23,32%
2007	Nem	66	22,92%	7 013 310,76 €	20,23%
2008	Nem	60	31,25%	10 287 193,79 €	24,79%
2009	Nem	56	25,45%	7 798 050,00 €	20,96%
2010	Igen*	52	22,22%	5 535 960,00 €	16,87%
2011	Igen	43	23,63%	3 909 720,00 €	19,38%
2012	Igen*	43	27,22%	3 201 080,00 €	18,73%
2013	Nem	29	22,48%	2 836 320,00 €	15,96%
2014	Nem	54	25,23%	7 919 240,00 €	21,88%
2015	Nem	41	23,43%	6 139 080,00 €	18,53%
2016	Igen*	31	22,79%	5 514 060,00 €	21,50%
2017	Igen	26	16,88%	4 877 610,00 €	17,60%
2018	Igen	31	24,60%	5 518 870,00 €	19,81%
2019	Igen	17	17,00%	3 059 540,00 €	15,82%
2020	Igen*	35	36,46%	4 473 250,00 €	21,87%

A *-gal jelölt években kormányváltás történt.

1999-ből és 2003-ból nem áll rendelkezésre adat a bérlakások építésére megítélt támogatásokról.

1997-ből, 2003-ból és 2008-ból nem áll rendelkezésre adat a műszaki felszereltség javítására megítélt támogatásokról.

Forrás: SZK Közlekedési és Építésügyi Minisztériuma, saját szerkesztés